KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA

MANEVİ VATAN

KONUŞMALAR VE MÜZAKERELER

EDİTÖR
DOÇ. DR. NEDİM ÖZ

KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA MANEVİ VATAN VE AİLE ÇALIŞTAYI

KONUŞMALAR VE MÜZAKERELER

Kilis 2026

KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA MANEVİ VATAN VE AİLE ÇALIŞTAYI

KONUŞMALAR VE MÜZAKERELER

ISBN:

Çalıştay Tarihi: 9-10 Şubat 2026

Editör

Doç. Dr. Nedim ÖZ

Redaksiyon

Arş. Gör. Fatma Esra SAĞIR

Arş. Gör. Yusuf GARGU

Tasarım

Öğr. Gör. Kadir POLAT

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Bu çalışma Kilis 7 Aralık Üniversitesi yayınıdır.

İçindekiler

Dekan'dan……1

Halil ALDEMİR

Editör'den……4

Nedim ÖZ

Toplumsal Değişim Sürecinde Evlilik Algısı 7

Nedim ÖZ

Toplumun Temel Taşı Aileyi Korumak 35

Abdülhekim ÖZ

Manevi Vatan ve Gençler……...53

Mehmet Nur HUZEYFE

Dijital Meydan Okumalar Karşısında Ailenin Yapısal Dayanıklılığı Nasıl Artırılabilir?.....77

Fatma ÇİÇEK

Çalıştay Raporu……153

DEKAN'DAN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kuruluşundan bu yana eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra düzenlediği sempozyum, çalıştay ve bilimsel toplantılarla akademik hayata önemli katkılar sunmayı sürdürmektedir.

2026 yılı Şubat ayında gerçekleştirdiğimiz bu çalıştayın ana teması aile olarak belirlenmiştir. Kilis İl Millî Eğitim Müdürlüğü iş birliğiyle düzenlenen çalıştayımız, "Küresel Tehditler Karşısında Manevi Vatan ve Aile" başlığı altında gerçekleştirilmiştir.

Son yıllarda aile kurumunun karşı karşıya bulunduğu sosyal, kültürel ve demografik dönüşümler, bu çalıştayın düzenlenmesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Ülkemizde 2025 yılının Aile Yılı ilan edilmesi ve bunu takip eden sürecin Aile On Yılı olarak planlanması; nüfus yapısındaki değişimler,

doğurganlık oranlarının azalması, aile yapısındaki dönüşüm ve yaşlı nüfusun artışı gibi konuları daha kapsamlı biçimde ele almayı gerekli kılmıştır.

Toplumun temel yapı taşı olan ailenin bugünkü sorunlarını bilimsel bir zeminde tartışmak, geleceğine yönelik çözüm önerileri geliştirmek ve farklı paydaşların katkılarını bir araya getirmek büyük önem taşımaktadır. Üniversiteler, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte üstlenecekleri sorumluluk, aile kurumunun güçlendirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu vesileyle çalıştayımızın gerçekleştirilmesine katkı sunan başta Kilis Valiliği, Kilis İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı olmak üzere, çalıştayımıza destek veren tüm kamu kurum ve kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına, bilim insanlarına ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Ayrıca, çalıştayın her aşamasında desteklerini esirgemeyen Üniversitemiz Rektörü Prof. Dr. Zekeriya Akman'a şükranlarımı sunuyorum.

Çalıştay kapsamında sunulan bildirilerin ve gerçekleştirilen müzakerelerin aile konusunda yapılacak akademik çalışmalara ve politika geliştirme süreçlerine katkı sağlamasını temenni ediyorum. Yeni bir çalıştayda buluşmak üzere.

Prof. Dr. Halil Aldemir

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dekanı

EDİTÖR'DEN

Aile, insan hayatının merkezinde yer alan bir karaktere sahiptir. İnsan ile kıyaslanmasa da, hayvanlar âleminde bile bir gruplaşma ve birliktelikten söz edilebilir.

Aile, hangi statüde, hangi mevkide, hangi meslek ve meşrepte bulunursak bulunalım hepimizin içine doğduğu, gelişimini tamamladığı; kimliğini, kişiliğini ve şahsiyetini kazandığı en önemli kurumlardan birisidir. **Sadece bir kurum değil,** aynı zamanda bir yuvadır; sıcaklığı, samimiyeti ve sadakati bize öğreten, bizi geleceğe hazırlayan, topluma kazandıran bir yuvadır. Ancak, modernleşme ve küreselleşmenin bu denli hayatımızı etkilediği dünyamızda aileyi ne kadar koruyup güçlendirebiliriz, bilemiyorum. Zira son günlerde ortaya çıkan **EPSTEİN BELGELERİ**, Dünya'ya insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, kadın ve çocuk hakları ve ahlak dersi verenlerin nasıl bir çürüme içerisinde

bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Adeta kötülük küresel biçimde yaygınlaşmaktadır.

Son zamanlarda yaşanan değişim ve dönüşümlerden dolayı aile kurumu, büyük ölçüde yara almış gözükmektedir. Bu yüzden devletimiz 2025 yılını aile yılı ilan etmiştir. Bu kapsamda bütün illerde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve diğer kurumlar Valiliklerin koordinatörlüğünde aile çalıştayları ve etkinlikleri yapmış, halen çalışmalar sürdürülmektedir. Ben deniz bu çalışmalara "***Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi İl Teknik Ekibi***"nde üniversitemizi temsilen bulunmaktayım, çalışmalara katkı vermeye devam ediyorum.

Bu süreç içerisinde bazı arkadaşlarla yolumuz kesişti. Bu kapsamda Mehmet Nur HUZYFE hoca ile değişik zamanlarda fikir alışverişinde bulunduk ve alternatif bir çalıştay yapma fikri oluştu. İki gün süren çalıştay, 4 adet sunum ve bu sunumlardan sonra masalarda tartışılan konuları kapsamaktadır

ve sonuç raporunun okunmasıyla çalışma neticelendirilmiştir.

Çalıştayın gerçekleşmesinde bizlere verdikleri desteklerle yanımızda olan Valimiz Ömer KALAYLI'ya, Rektörümüz Prof. Dr. Zekeriya AKMAN'a, Kilis İl Müftüsü Sayın Alettin BOZKURT'a, Kilis İl Milli Eğitim Müdürü Sayın İbrahim AÇIKGÖZ'e, kurumlarımız ve STK'larımıza, tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Nedim ÖZ

Editör, Çalıştay Düzenleme Kurulu Başkanı

Toplumsal Değişim Sürecinde Evlilik Algısı

Nedim ÖZ[*]

Giriş

Bu çalışma, modernleşme ve bireyselleşme sonucunda yaşanan toplumsal değişme sürecindeki evlilik algısını, literatürü tarayarak sosyo-dinî perspektiften anlama ve açıklamayı amaçlamaktadır. Bütün dinler ve toplumlar, sağlıklı nesillerin yetişmesi ve toplumun güçlü temeller üzerine kurulması için **evlilik** ve **aile** kurumunun önemi üzerinde durmuşlardır. Fakat toplum, dinamik bir yapıya sahip olduğu için sosyal, siyasal ve kültürel değişiklikler aralıksız bir biçimde devam etmekte ve aile de bundan payına düşeni almaktadır. Esasen **evlilik,** yetişkin bir kadın ve erkek arasında gerçekleştirilen, belirli

[*] Doç. Dr. Nedim ÖZ, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fak. Din Sosyolojisi ABD

haklar ve yükümlülükler getiren yasal bir ilişkidir.[1] İslam dini de aile'nin inşası ve muhafaza edilmesine ve bu çerçevede nikâh akdinin, evliliğin dini meşruiyet sınırlarını belirleyici önemine işaret etmektedir.[2] Günümüz modern toplumunda **evlilik algısı**, geleneksel toplumlardan farklı olarak "***eşit haklara sahip olma***" ilkesi çerçevesinde yapılanmaktadır. Çekirdek aileyle birlikte kimseye karşı sorumlu olmayan, kendi başına özerk ve bağımsız bireyin,[3] sanayileşme, modernleşme, kentleşme, sekülerleşme ve bireyselleşmeye bağlı olarak zihniyetinin değişmesi, birçok konuda olduğu gibi evlilik algısını da farklılaştırmıştır. İnsanların

[1] Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 223.

[2] *Kur'ân-ı Kerîm Meâli,* çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), Bakara, 2/221; Mustafa Tekin, "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılım Kitap, 2013), 236.

[3] Nevzat Tarhan, *Bilinçli Aile Olmak* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 154.

taleplerinin, onların zihniyetlerini, hayat tarzlarını, olaylara bakışını ele verdiği bilinen bir husustur.[4] Artık bireyler bir meslek ve iş sabi olmadan, kariyer yapmadan, ev ve araba sahibi olmadan evlilik yapmamaktadırlar.

1. Toplumsal Değişme

Sosyal değişim tarih boyunca kitleleri etkilediği gibi bugün de etkilemeye devam etmektedir. Değişimin hızı her dönemde farklılıklar taşısa da günümüz dünyasında insan daha önce görmediği bir değişim hızıyla karşı karşıya kalmıştır.[5] Bu bağlamda aile ile ilgili değişimleri tetikleyen en önemli unsurlar; **kentleşme** oranındaki artış, **eğitim ve gelir** seviyesindeki yükselme, **bireyselleşmen**in artması ve **sekülerleşme**

[4] Saffet Köse, *Genetiği İle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015), 84.

[5] Tuba Aydoğdu–Kemalettin Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", *Sosyolojik Bağlam Dergisi,* 6/2 (Ağustos 2025), 360.

oranlarının yükselmesi olarak ifade edilebilir.[6] Sosyal değişme toplumdaki kurum ve değer sistemlerinin geçiş süreci olduğuna göre, bu değişim serüveninin baş aktörlerinden biri de **ailed**ir. Toplumdaki her değişim ve yenilik, ailenin de kimyasını etkilemekte ve bu olgu, aile tarafından aynalanmaktadır.[7] Esasen aile ve evlilik sadece sosyolojik bir krizle değil, aynı zamanda teolojik bir krizle de karşı karşıyadır. Çünkü yaratıcı ve semavi olanla ilişkisi kopan modern insanın kurduğu birliktelikte aile, artık bütünüyle hayatın merkezinde değil kenarda tutulmaktadır. Buna mukabil evliliğin ve cinsiyetin asli doğasına dikkat çeken İslam, sevgi ve sorumluluk zemini

[6] Sinan Yılmaz, "Güçlü Bir Aile Yapısı İçin Makro Çözüm Önerileri", *Kadın ve Toplum,* 5 (Ağustos 2025), 44; Mehmet Özay, *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları* (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020), 124.

[7] Aydoğdu–Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 369.

olan aileyi merkeze koymaktadır.[8] Bu itibarla insan neslinin devamı ve mutluluğu için merkeze konumlandırılan aile, temeline yerleştirilen rahmet, meveddet ve sükûnet[9] ile toplumsal hayatta saygı, sevgi, sabır, sadakat, sorumluluk ve hoşgörü[10] gibi değerlerin inşasına da projeksiyon tutmaktadır.

Günümüzde sanayileşme süreciyle geniş aile yerini çekirdek aileye bırakırken; çekirdek aile bile kısmen geride kalmış ve *tek ebeveynli, babasız, üvey, birlikte yaşama, lezbiyen ve gey aile, komünler ve tek/yalnız yaşama*[11] gibi yeni aile formları ortaya çıkmıştır. Görünen o ki, ekonomik,

---

[8] Rum, 30/21; Ahmet Dağ, "Aile, Sadece Nesil Aktarımı Sağlayan Bir Yapı Değil Aynı Zamanda Değer Dünyası ve Hafızasıdır", *Kadın ve Toplum*, 5 (Ağustos 2025),148.

[9] Rum, 30/21.

[10] Halil İbrahim Sağlam, *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 22-35.

[11] İhsan Çapcıoğlu, "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", *Turkish Studies,* 13/2 (2018), 26; Özge Zeybekoğlu Dündar, Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri, ed., Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik* Tartışmalar (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 39.

siyasi, kültürel anlamda değişen dünyadaki koşullar aileyi yapısal ve işlevsel anlamda dönüştürmüştür. Tek ebeveynli aile yapısı, çocuksuz ve parçalanmış aileler şeklinde yeni aile yapıları gündemimize girmiştir. Gençlerin ve kadınların ekonomik özgürlüğüyle birlikte, bireysel yaşam alanları ortaya çıkmış, yalnız yaşayan insan sayısı oldukça artmıştır. Bu da aile açısından bireyselleşmenin yollarını açmıştır.[12]

Modernleşme, göç, kentleşme, sekülerleşme, bireyselleşme ve artan dijitalleşme ailenin ve evlilik algısının değişimine etki eden önemli faktörlerdendir. Bu süreçte mahremiyet anlayışı boyut değiştirmiş ve ailenin yapısal hedefinde eksen kayması yaşanmıştır. Özellikle **günümüz bireyi,** anı yakalamaya ve yaşamaya dönük bir çaba içerisine girmekte, din de dahil her şeyi bireysel pragmatik amaçlarıyla örtüşecek bir

[12] Aydoğdu–Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 370.

şekilde anlamlandırma eğilimi göstermektedir.[13] Aile üyelerinin demografik/nicelik açısından azalması ve **bireyselleşme,** sorumluluk duygusunun da azalmasına yol açmış, iş ve ekonomik anlamda kendini geliştirme çabasında olan bireyler aileye ve topluma daha az sorumluluk duyar olmuştur.[14] Dolayısıyla geleneksel ailede sıkı tutulan **kolektif aile bağlarının** diğer aile türlerinde zayıfladığı görülmektedir. Bu durum **evliklerin zayıflamasına**, gecikmesine, boşanmaların artmasına ya da nikâhsız birlikteliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bireyin kendinden başkasına sorumluluk duymaması şeklinde yukarıda belirtilen husus, verilere de yansımıştır.

[13] İbrahim Kaygusuz vd., "Modernleşme Sürecinde Din ve Dinde Yeni Eğilimler", *Journal of History School*, 49 (Aralık 2020), 4480; Nedim Öz, Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (Aralık/2019), 803-805.

[14] Ergün Yıldırım, Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, *Aile Sosyolojisi*, ed., Kadir Canatan- Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılımkitap, 2013),125.

Son yıllardaki TÜİK boşanma verilerine bakıldığında hem erkeklerin hem kadınların aile birliğinin dağılmasına gösterdiği **ilk sebep** sorumsuzluk ve ilgisizlik olarak karşımıza çıkmaktadır.[15]

Modern dünyada önce **maddede başlayan değişim**, zihniyet oluşturma planında devam etmiştir. Sanayileşme süreciyle ekonomik yapının toplum ve aileyi değiştirmesinin sonuçları, mekânsal anlamdaki farklılaşmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, tarım toplumunda büyük/geniş evlerde kalabalık içinde yaşayan aile fertleri, sanayileşmeyle birlikte daha az üyeli ailelerin yaşadığı, herkese ait odası bulunan evlere geçiş yapmış ve alan paylaşımının azalmasıyla, duygu değer paylaşımı da

[15] Resul Duran, "Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,* 2/1 (Haziran 2022), 154; Aydoğdu – Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 370.

azalmıştır.[16] Aile üyelerinin bireyselleşerek "**sınırsız özgürlüğü**" başkalarıyla paylaşmak istememeleri, ailenin özündeki "**biz**" duygusunun kaybedilmesine yol açmıştır. Bu durum, toplumdaki uzun süreli ilişkiyi ve sadakati kapsayan evlilik kurumunu da etkilemiş ve "**ömürlük**" diye çıkılan yol, daha geçici beraberliklere tercih edilmiştir.[17]

Hâsılı, sorunlarla iç içe yaşayan bir aile ile karşı karşıyayız. Söz konusu sorunlar iletişim eksikliği, ev işleri paylaşımı gibi **aile içi olaylardan** kaynaklanabileceği gibi gelir-gider dengesi, borçların ödenememesi ve hayat pahalılığı gibi **aile dışındaki ekonomik** olaylardan da kaynaklanabilmektedir.[18] Nitekim özellikle

[16] Aydoğdu–Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 372.
[17] Aydoğdu–Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 374.
[18] Mesut Bayar, "Ekonomik Krizin Aile Yapısına Etkisi: Geç Evlenme, Az Çocuk, Evliliğin Kısa Sürmesi", *Kadın ve Toplum*, 5 (Ağustos 2025), 161.

ekonomik sorunlar sebebiyle evliliklerin gerçekleşmesi uzun sürmekte, az çocuk yeterli görülmekte ve boşanmalar da hızlı gerçekleşmektedir.

Bilinmelidir ki aile yapısını ve özellikle **evlilik algısını** etkileyen ekonomik boyut ya da ekonomik kriz, bu meselede üç şekilde etkili olmaktadır:

a. Geç Evlenme: Gençlerde düğün masrafları, kaygı, psikolojik stres ve umutsuzluk gibi etkilerle evlilik kararını sekteye uğratmaktadır. Maddi desteklerin az olması da evlilik fikrinin ertelenmesine neden olmaktadır. Bireysel hedeflerini gerçekleştirme önceliği, kendi ayakları üzerinde durma ve kariyer yapma, iş gücü piyasasındaki durgunluk; gençlerin nikâh yapma ve ev kurma maliyetlerini karşılayamamasına neden olmaktadır.

b. **Az Çocuk Yapma:** Özellikle gıda, giyim, sağlık, barınma, eğitim ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlar

ve şartların maliyeti, çiftleri etkilemekte ve çocuğa bakamama düşüncesinin hâkim olmasına neden olmaktadır.

Özellikle kadının, ne sebeple olursa olsun **iş gücüne katılımı** meselesi, çalışma temposunun yoğunluğu ve kariyer odaklılık, çocuk sahibi olmayı geciktirebilmekte veya çocuk sayısını azaltmaktadır. Çünkü çocuk sayısının artması, ev içi yükümlülükler ile çalışma hayatının arsındaki dengeyi zorlaştırmakta ve bozmaktadır.[19] Günümüzde bu şartlar altında kaç kişi, ben hem çocuk yaparım hem kariyer yaparım diyebilmektedir? Artık, çocuk sahibi olma kararı, sadece biyolojik bir mesele değil; ekonomik, psikolojik ve sosyokültürel bir tercih haline gelmiştir.

Bireysel tercih ve tatminlerin ön planda olması, aile kurumunun zayıflamasına, boşanmaların

[19] Nedim Öz, *Çalışan Kadın ve Komşuluk İlişkileri* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2024), 35-36.

artmasına ve evliliklerin gecikmesine zemin hazırlamaktadır. Elbette, **kişinin birey olması,** iyi ve kötü olarak yaptığı her eylemin sorumluluğunu alma becerisi gösterebilmesi bu meseleden ayrı ve önemlidir. Ancak, **bireysel karar, özneleşme, özgürlük ve konfor** gibi meseleler, günümüz insanlarının zihniyetini büyük oranda belirlemekte ve yönlendirmektedir. Bu yönlendirmeyle çocuk, çiftler tarafından aileye bir yük ve engel olarak görülebilmekte; bu yüzden dolayı ya az çocuk yapılmakta ya da hiç çocuk yapmama yoluna gidilebilmektedir. Günümüzde kavramlar ve durumlar sosyal değişmenin etkisiyle öyle dönüşümler yaşamıştır ki, yirmi yıl öncesinde ebeveynlere "*çocuklarınızı dinleyip onlara söz hakkı verin*" telkininde bulunan pedagoglar, bugün çocuklarının kölesi olmama ve "*otoritelerini koruma*" bakımından yol

göstermektedir.[20] Dolayısıyla ailenin kurulması ve sürdürülmesi, bireysel özgürlük alanlarının daraltılması olarak algılanmakta, kendini merkeze alan yaşam felsefesiyle birey kendini ailenin dışında tanımlamaktadır. Bu da geleneksel yapıların bireyden ziyade aileyi ve aile etrafında kurulan toplumsal bağları merkeze alan doğasını değiştirmektedir.[21]

c. Evliliğin Kısa Sürmesi: Kadınların güçlendirilmesi kavramı etrafındaki öncelikli konulardan birisi de kadınların istihdama katılmalarının artırılmasıdır. Toplum üzerinde birçok değişikliği, modernite, kadın rolü üzerinden gerçekleştirmiştir.[22] Evet, kadınların çalışma hayatına katılımında da kariyer mesleklerine katılımında da artış söz konusudur ve bu modern

[20] Aydoğdu–Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", 372.
[21] Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* IV/2 (2013), 112.
[22] Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2015), 18.

bir durumdur. Ancak bununla ilintili olarak **evlilik yaşı yükselmiş**, **çocuk sahibi olmak ertelenmiş/doğurganlık** hızı düşmüş, boşanmaların yaşanması gibi negatif durumlar da aynı anda yaşanmaktadır.[23] Kadını eşitlik ve güçlü olma adına kapitalist çalışma hayatına sürerek erkekle yarıştıran, buna rağmen boşanma durumunda erkeğin nafakasına bağlayan çelişkilerle dolu bir sistem mevcuttur.[24] Ayrıca "***ev hanımlarının***" veya "***anneliğin***" iyi bir şey olmadığını söyler gibi sürekli bir biçimde "***çalışan kadın istihdamı***" söylemleri doğru bir yaklaşım değildir.[25] Neticede ev kurmanın maliyeti, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklar ve sosyal desteklerin yetersizliği aile kurma sürecini

[23] Neşe Yıldız, "Aile, Kadın, Değerler ve Çalışma Hayatı", *Kadın ve Toplum* 5 (Ağustos 2025), 108-109.

[24] Yasin Aktay, "Küresel Seküler İktidar Kendi Aile Modelini Herkese Zorla dayatmaktadır", *Kadın ve Toplum* 5 (Ağustos 2025), 84.

[25] Tarhan, *Son Sığınak Aile,* 18; Dağ, "Aile, Sadece Nesil Aktarımı Sağlayan Bir Yapı Değil Aynı Zamanda Değer Dünyası ve Hafızasıdır", 154.

geciktirmekte ve sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır;[26] kurulan evliliklerin de zamanla boşanmayla sonuçlanmasına neden olmaktadır.

2. Çözüm Nedir?

Burada, birbirini tamamlayan teorik ve pratik olmak üzere iki çözüm önerisine işaret etmek mümkündür. **Teorik çözüm** daha çok kişinin inancıyla ve zihninde gerçekleştirebileceği öneriler iken **pratik öneriler** ise, sorunu devlet desteği ve müdahalesiyle çözmektir.

2.1. Teorik Çözüm Önerileri, krizin daha hafif bir biçimde atlatılmasına ve belki de ondan hiç etkilenmemeye neden olabilir. Bunları şu şekilde ifade etmek mümüküdür.

[26] Fikret Özçelik, "Türkiye'de Aile Krizi: Yapısal Sebepler ve Çıkış Yolları", *Kadın ve Toplum* 5 (Ağustos 2025), 158.

-Her Şeyi İmtihanın Parçası olarak Görmek ve Sabredip Harama Düşmemek: Ekonomik krizler, aile içi sabır, teslimiyet ve tevekkülün test edildiği imtihanlardır.[27] Bu durum, "*Andolsun, sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele*!"[28] ayeti ile insan hayatının her zaman genişlik içinde geçmeyeceği, darlıkla da imtihan edileceği ve buna sabretmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

-İsraftan Uzak Durmak: İsraftan sakınılması halinde, gelir az bile olsa huzur ve mutluluk korunabilir. Bu gerçek, "*Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."*[29] şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde "*Çok kazan, çok tüket!*"[30] mottosuyla insanların

[27] Bayar, "Ekonomik Krizin Aile Yapısına Etkisi: Geç Evlenme, Az Çocuk, Evliliğin Kısa Sürmesi", 164.
[28] Bakara, 2/155.
[29] A'râf, 7/31.
[30] Tarhan, *Son Sığınak Aile*, 16.

tüketim alışkanlıkları ve davranışlarının değiştirildiği düşünülürse, konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

-Ortak Hareket Etmek: Aile bireyleri kararları ve planlamaları ortak akıl ile yaptıkları zaman, yükün paylaşılması ve krizlerin fırsata dönüştürülmesi mümkün olacaktır. Aksi takdirde olumsuz durumlarla baş etmek durumunda kalınabilir.

2.2. Pratik Çözüm Önerileri

Her şeyden önce nikâh ve düğün organizasyonlarını kolaylaştırmak esas olmalıdır. Diğer önerileri şu alt başlıklar şeklinde sıralamak mümkündür.

-Düğün Fonlarını Sadaka-ı Cariye Olarak Görmek: *"İçinizden bekar olanları evlendirin, …. Eğer fakir iseler Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."*[31] buyruğuna göre; evlenmeye gücü yetmeyenlerin,

[31] Nur, 24/32.

devlet ve toplum tarafından evlendirme sorumluluğu söz konusudur. Bu nedenle dayanışma temelli vakıf kurulup, fon oluşturulmak suretiyle hem geçler desteklenmiş hem de aile kurumu güçlendirilmiş olacaktır.

-Evlilik Konut Yardım Paketi: Yeni evlenen çiftlere, TOKİ vasıtasıyla devlet, kolay ve uzun vadeli ödemelerle imkân sağlayabilir. Böylece evlilik kolaylaştırılmış ve ailenin korunmasına, güçlendirilmesine hizmet edilmiş olunacaktır.

-Çocuk Desteği Politikasının Güncellenmesi: Her bir çocuk, maddi ve manevi ihtiyaçları bakımından ailelere sorumluluklar yüklemektedir. Bu nedenle öncelikli olanlar başta olmak üzere her anne-baba, devlet tarafından desteklenmelidir. Bu durum aile yapısının güçlenmesi ve nüfusun korunmasını sağlayacaktır.

-Süresiz Nafaka Uygulamasının Islahı: Bu uygulama, özellikle erkeği evlilikten

soğutmaktadır. Yıllarca nafaka ödemek zorunda kalacak olan bir insan evliliğe sıcak veya olumlu bakabilir mi?

-Arabuluculuk Sistemini Güçlendirmek: Boşanma süreci başta olmak üzere aile içi uyuşmazlıklarda arabuluculuk sisteminden yararlanılmalıdır. Hatta bu sistem[32] kanunlaşırsa, mahkemeden daha etkili ve olumlu sonuçlar alınabilir.

- Diziler ve Dijital Yayınlardaki Aile Algısının Değişmesi: Son yıllarda gerek dizilerde gerekse dijital platformlarda aile yapısı ve ilişkileri hep olumsuzluklarla gündeme gelmektedir. Bu değişim, insanların aileye bakışını menfi yönde etkilemektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte dizilerde evlilik dışı çarpık ilişkiler, çocuğun

[32] Nisa, 4/35; Nedim Öz, Aile Mahkemelerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Farklı Bir Yaklaşım, ed., Bayram Nazır vd. *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2019), 1115-1118.

kimden olduğunun test edilmesi, aile içi aldatmalar, çatışmalar, boşanma ve farklı yaşam tarzları sıkça işlenmektedir.[33]

Dolayısıyla medya, alıcı ile kaynak arasında sadece mesajı taşıyan değil, kültürel yapı ve ilişkilerin, anlam ile değerlerin inşa edilip, yeniden yapılandırıldığı alan[34] olmasıyla bir dünya görüşü inşa etmektedir. Bu nedenle, her alanda olduğu gibi aileyle ilgili konular da değerler çerçevesinde ve sorumluluk bilinciyle ele alınmalı ve yayınlanmalıdır.

-Gündüz Kuşağı Programları Revize Edilmeli veya Kaldırılmalı: Bu programlarda günlük hayat ve özellikle aileyle ilişkili konular, aile içi sorunlar,

[33] Olgun Gündüz, Toplumsal Değişme Sürecinde Aile Kurumunda Yaşanan Farklılıklar ve Süreklilikler, ed. Hale Şahin-Rukiye Aydoğdu Demir, *Peygamberimiz ve Aile Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 92; Bayar, "Ekonomik Krizin Aile Yapısına Etkisi: Geç Evlenme, Az Çocuk, Evliliğin Kısa Sürmesi", 167.

[34] Mehmet Haberli, Dijitalleşme, Ağ Toplumu ve Din, ed. Hicret K. Toprak, *100. Yılında Cumhuriyet ve Dinî Hayat* (Ankara: İslam Düşünce Enstitüsü, 2026). 497-498.

çatışmalar ve boşanmalar, değerlerimiz hiçe sayılarak pervasızca tartışılmakta ve gündeme getirilmektedir. Bu durum, izleyenlerin ve özellikle gençlerin aileye bakışını değiştirmekte ve onları demoralize etmektedir.

Sonuç

Ailenin inşasında önemsenen, mahremiyet ve paylaşım, sevgi ve saygının, vicdani, ahlaki değerlerin aktarımı gibi hususlar, toplumsal hayatı ve onun değerlerini ayakta tutuyor görünse de modernleşme, kentleşme ve bireysel özgürlük ve tatmin fikrinin evlilik algısını, doğum oranlarını ve demografik yapıyı etkilediği görülmektedir. Kadının çalışma hayatına katılımı da, çocuk yetiştirmenin maddi-manevi külfeti ve ekonomik koşulların maliyeti de bu hususu tetiklemektedir.

Bu noktada niceliksel ve niteliksel, teorik ve pratik çözümler sürece dâhil edilmelidir. Daha çok, kişinin inancıyla ve zihninde gerçekleştirebileceği

teorik çözüm önerileri ile birlikte pratik öneriler de, sorunu devlet desteği ve müdahalesiyle çözmektir. Pratik çözümler; düğün fonları, evlilik konut yardımı, çocuk yardımının güncellenmesi, süresiz nafaka uygulamasının ıslah edilmesi, arabuluculuk sistemini güçlendirmek, diziler ve dijital yayınlardaki yanlış aile algısının değiştirilmesi, gündüz kuşağı programlarının revize edilmesi veya kaldırılması olarak ifade edilebilir. Sonuç olarak, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, bireyselleşme ve tüm dünyadaki teknolojik gelişmeler, aile kurumunu da etkilemiş ve büyük bir dönüşüme maruz bırakmıştır. Bu değişim rüzgârı karşısında değerlerimiz ile aileyi korumak ve "***özü kaybetmeden***" yenilenmek büyük bir emek istemektedir. Bu noktada, bütün toplumsal kurum ve aktörlerin toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. İşte bunu yapabildiğimiz oranda bireyi, aileyi ve toplumu

küresel tehditlerden koruyabilir ve toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirebiliriz.

Kaynakça

Aktay, Yasin. “Küresel Seküler İktidar Kendi Aile Modelini Herkese Zorla dayatmaktadır”. *Kadın ve Toplum.* 5 (Ağustos 2025), 80-87.

Aydoğdu, Tuba – Taş, Kemalettin. “Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*. 6/2 (Ağustos 2025), 356-380.

Bayar, Mesut. “Ekonomik Krizin Aile Yapısına Etkisi: Geç Evlenme, Az Çocuk, Evliliğin Kısa Sürmesi”. *Kadın ve Toplum*. 5 (Ağustos 2025), 161.

Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* IV/2 (2013/2), 101-129.

Çapcıoğlu, İhsan. “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”. *Turkish Studies*. 13/2 (2018), 19-34.

Dağ, Ahmet. “Aile, Sadece Nesil Aktarımı Sağlayan Bir Yapı Değil Aynı Zamanda Değer Dünyası ve Hafızasıdır”. *Kadın ve Toplum*. 5 (Ağustos 2025), 142-155.

Duran, Resul. “Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*. 2/1 (Haziran 2022), 154.

Dündar, Özge Zeybekoğlu. Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. ed. Nurşen Adak. *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar.* 39-64. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.

Gündüz, Olgun. Toplumsal Değişme Sürecinde Aile Kurumunda Yaşanan Farklılıklar ve Süreklilikler. ed. Hale Şahin-Rukiye Aydoğdu Demir. *Peygamberimiz ve Aile Hayatı.*81-103. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Haberli, Mehmet. Dijitalleşme, Ağ Toplumu ve Din. ed. Hicret K. Toprak. *100. Yılında Cumhuriyet ve Dinî Hayat*. 497-519. Ankara: İslam Düşünce Enstitüsü, 2026.

Kaygusuz vd., İbrahim. "Modernleşme Sürecinde Din ve Dinde Yeni Eğilimler". *Journal of History School*. 49 (Aralık 2020), 4467-4500.

Köse, Saffet. *Genetiği İle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2006.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Öz, Nedim. Aile Mahkemelerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Farklı Bir Yaklaşım. ed. Bayram Nazır vd. II. *Uluslararası*

*Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı.*1114-1122. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2019.

Öz, Nedim. *Çalışan Kadın ve Komşuluk İlişkileri.* Konya: Çizgi Kitabevi, 2024.

Öz, Nedim. "Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6/11 (Aralık/December 2019): 795-836.

Özay, Mehmet. *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları.* İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020.

Özçelik, Fikret. "Türkiye'de Aile Krizi: Yapısal Sebepler ve Çıkış Yolları". *Kadın ve Toplum*. 5 (Ağustos 2025), 156-159.

Sağlam, Halil İbrahim. *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.

Tarhan, Nevzat. *Son Sığınak Aile*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2015.

Tarhan, Nevzat. *Bilinçli Aile Olmak.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Tekin, Mustafa. "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu". *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. 235-262. İstanbul: Açılım Kitap, 2013.

Yıldırım, Ergün. Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, Aile Sosyolojisi. ed., Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. Yıldırım. 121-138. İstanbul: Açılımkitap, 2013.

Yıldız, Neşe. "Aile, Kadın, Değerler ve Çalışma Hayatı". *Kadın ve Toplum.* 5 (Ağustos 2025), 106-111.

Yılmaz, Sinan. "Güçlü Bir Aile Yapısı İçin Makro Çözüm Önerileri". *Kadın ve Toplum.* 5 (Ağustos 2025), 42-49.

Toplumun Temel Taşı Aileyi Korumak

*Dr. Abdulhekim ÖZ**

هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا إنا خلقنا الإنسان من نطفة أمشاج نبتليه فجعلناه سميعا بصيرا

Şüphesiz, insanın varlığı üzerinden nice zamanlar geçmesine rağmen o, henüz anılmaya değer bir şey bile değildi. Derken Allah, insanı seçkin ve nitelikli bir özden yarattı; kendisine işitme ve görme kabiliyeti bahşetti.[35] Evet, insanı böylesine muazzam niteliklerle donatarak yaratan Allah'a hamdolsun. İnsani değerlerin en üstününü, Ahlaki erdemliğin doruk notasını yaşayarak bizlere miras bırakan Resul-i Ekrem'e salat ve selam olsun.

Sayın hocalarım, Kıymetli misafirler ve Aziz kardeşlerim, hepinizi hürmetlerimle selamlıyorum. Öncelikle samimi duygularımla

* Kilis İl Müftü Yardımcısı

[35] İnsan Süresi, Ayet, 1-2.

ifade etmeliyim ki, anlatacaklarım, bu salonda bulunanların ilk defa duyacağı sözler olmayacaktır. Eminim ki her birinizin aileye ve insana dair söyleyeceği çok kıymetli düşünceler vardır. Çünkü aileyi konuşacağız; insanı konuşacağız, aslında kendimizi konuşacağız. Bu sebeple sözlerim belki bir tekrar gibi görünebilir. Fakat biliriz ki her tekrar faydadan hâli değildir. Zira Yüce Rabbimiz bu hakikati bizlere şöyle hatırlatır:وذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ *"Hatırlat, hatırlatmak kesinlikle müminlere fayda verir".*[36]

"İnsan ve Aile" Hem çok tanıdık birer kavram hem de çok girift ve çözülemeyen birer âlemdir. Öyle ya insanın anlaşılması, kişinin kendini tanıması kolay olsaydı من عرف نفسه فقد عرف ربه *" Kendini tanıyan Rabbini tanımıştır*." denilir miydi?

O halde İnsan nedir?

Niçin vardır? Bu dünyaya niçin gönderilmiştir?

[36] Zâriyat Süresi, Ayet, 55.

Neden iyilik ve kötülük aynı dünyada birlikte bulunmaktadır?

İnsan neden sorumludur?

Kanaatimce bu soruları kendimize, çevremizdekilere sormamız ve cevabını aramamız gerekir. Çünkü aile, insanın yaratılış tarzının zorunlu bir sonucudur.

Bu sebeple konuşmamı, insanın varoluş meselesiyle başlatmak istiyorum.

Sözlerimin başında okuduğum ayet-i kerime, insanın yaratılışına dair son derece çarpıcı bir ifade kullanır:

Bu ayet insanın ontolojik konumunu sarsıcı biçimde ortaya koymaktadır. Buna göre;

İnsan ezelî değildir.

Yaratılışı zorunlu değildir.

Kendiliğinden var olmuş değildir.

Bir zamanlar yoktu ve adı bile anılmamaktaydı.

Sonra Allah onu var etti.

Dünya Serüveni ve İmtihanı:

"Biz insanı nitelikli bir nutfeden yarattık ve onu imtihan etmekteyiz."[37]

Buradaki "imtihan" kelimesi, insanın bütün varlık hikâyesini tek başına açıklamaktadır. O halde

İnsan tesadüf değildir.

Başıboş değildir.

Amaçsız değildir.

İmtihan için vardır.

Şimdi burada durup düşünelim. İmtihan ne demektir?

İmtihan demek; seçenek demektir.

Seçenek demek; tercih demektir.

Tercih demek; sorumluluk demektir.

Sorumluluk demek; ahlâk demektir.

Dolayısıyla ahlâk; kişinin beşer olarak kalmaktan ziyade insanlığa terakki etme serüveni ve şartıdır. Bu yüzden, وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ "*Şüphesiz sen, mükemmel bir ahlaki karaktere sahipsin".*

[37] İnsan Süresi, Ayet, 3.

[38]Ahlakın ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ *“ Mîzanda, güzel ahlaktan daha ağır (değerli) bir şey olmayacaktır.*[39]

İnsana Yapılan İlahi İkram ve Onun Üstünlüğü:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ

“Kesinlikle, Âdemoğullarını değerli kılarak ona ikramda bulunduk. Onların karada ve denizde ulaşımlarını sağlayarak tertemiz yiyeceklerle onları rızıklandırdık ve nice yarattıklarımıza da üstün tuttuk.” [40]

Bu şeref, Akıldır. İradedir. Sorumluluktur.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ .

[38] Kalem Süresi, Ayet, 4.
[39] Ebu Dâvud, Kiatabü’l Edeb, Hadis no: 4799.
[40] İsra Süresi, Ayet, 70.

"Âdeme, eşyayı anlamlandırma bilgi (ve yeteneğini) öğretti. Sonra da bunları meleklere yönelterek eğer iddianızda doğruysanız bana bunların isimleri hakkında bilgi verin dedi."[41]

Âdem'e isimlerin öğretilmesi, insanın bilinçli bir varlık oluşunun sembolüdür. Eşyayı tanıma, anlamlandırma ve tercih yapabilme, onun iradeli bir varlık olması sayesindedir.

Tersine düşünelim eğer bu bilinç insana değil de meleklere verilseydi yeryüzünün halifesi melekler olurdu. Fakat halifelik insana verilmiştir. Çünkü sorumluluk ancak özgürlükle anlamlıdır.

Şimdi her birimiz şu soruyu kendine sorsun:

İnsan bu ahlâkı nerede öğrenir?

Kitaplardan mı?

Okuldan mı?

Çevresinden veya Sokaktan mı?

İnsan iyiliği ilk defa annesinden öğrenir.

[41] Bakara Süresi, Ayet, 31.

Merhameti babasından öğrenir.

Paylaşmayı ailesinden öğrenir.

O halde ahlâkın ilk mektebi ailedir.

Kelimeler Bile Bize Aileyi Anlatıyor.

Dilimize Arapçadan geçen "AİLE" kelimesinin kökünde ihtiyaç anlamı vardır. İnsan tek başına yetemez, başkasına muhtaçtır.

"ÜSRE" kelimesi ise zırh demektir. Yani koruyan, muhafaza eden, siper olan yapı.

Demek ki aile insanın manevî zırhıdır.

Savaşta para değil aile ayakta tutar insanı.

Hastalıkta ilaçtan önce moral verir aile.

Göçte memleket olur aile.

Yoksullukta teselli olur aile.

Yani aile sadece sosyal değil, aynı zamanda ruhsal bir sığınaktır.

Bu Yüzden Kur'an İnsanlık Tarihini Bile Bir Aile ile Başlatır.

Atamız Âdem ile Anamız Havva birlikte yaratılır,
Birlikte imtihan edilir,
Yapılan hatayı ikisi üstlenir,
Pişmanlıklarını da birlikte itiraf ederler.
Bu tablo bize şunu öğretiyor:
İnsan yalnız yaşamak için yaratılmamıştır.
İnsan birlikte var olmak için yaratılmıştır.

Nitekim hadis-i şerif: كلُّ مولودٍ يولَدُ على الفطرةِ فأبواه يُهوِّدانِه أو يُنصِّرانِه أو يُمجِّسانِه

"Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar; onu anne babası şekillendirir."[42]
Burada bütün pedagojik teori özetleniyor.
Çocuğun karakterini, fıtratını anne babası yani ailesi şekillendirmektedir.

[42] Buhâri, Cenaiz, Hadis no: 1385.

Modern Dünyada Çok Tuhaf Bir Paradoks Yaşıyoruz.

Evlerimiz büyüdü. Odalar çoğaldı. Eşyalar arttı. Ama aile bağları azaldı. Eskiden bir evde bir oda vardı ama birlik vardı. Şimdi herkesin ayrı odası var ama yalnızlık var. Aynı evde yaşıyoruz ama aynı hayatı paylaşmıyoruz. Baba telefonda. Anne ekranda. Çocuk başka bir dünyada. Birlikteyiz ama beraber değiliz. Bu, modern çağın en büyük kırılmasıdır

Babası sabah erken çıkıyor, gece geç geliyor. Anne bütün gün meşgul. Akşam herkes telefonuyla meşgul. Çocuğun sorularını dinleyen yoksa bu çocuk karakterini nereden öğrenecek? İnternetten. İşte bugünün en büyük tehlikesi budur: Rol model artık aile değil, ekran. Oysa çocuk söze değil, örneğe bakar.

Baba gerçekleri söylemiyorsa çocuk dürüst olamaz. Evde şiddet varsa çocuk sakin olamaz. Evde merhamet yoksa çocuk şefkatli olamaz. Çünkü ahlâk aktarımı sözle değil, yaşayışla olur.

Bir başka önemli mesele de şudur:

Aile Hukuki Kurallarla Yönetil(e)mez

Hukuk toplum için gereklidir fakat aile için son çaredir. Mahkemenin devreye girdiği yerde merhamet zaten tükenmiştir. Aileyi ayakta tutan şey sözleşmeler değil; sevgi, saygı, sabır ve fedakârlıktır.

Bir aileye, hukuk kurallar hâkimse, o aile, eninde sonunda mahkemelik olur.

Hukuki kurallar; ahlaki prensiplerin uygulan(a)madığı veya uygulan(a)mayacağı kaygılarından ötürü, haklı bir gerekçeyle toplumlar için, kamu için bir nimettir. Ancak temeli sevgi, muhabbet, ünsiyet ve huzur üzere,

takva üzere kurulmuş bir yuvayı, hukuki kural kaidelerle yönetmek, kanaatimce, isabetli bir yöntem değildir.

Aileyi Korumak İçin Somut ve Uygulanabilir İlkeler

1. İmtihan bilinci

Hayatın her yönüyle bir sınav olduğu unutulmamalı; evlilik ve aile hayatı da bu imtihanın en temel alanı olarak görülmelidir.

2. Tüketim ve lüks baskısından korunma

Lüks yaşam tarzları rol model hâline getirilmemeli; istek ve arzu kültürü yerine ihtiyaç kültürü benimsenmeli; aileyi tüketime zorlayan moda, reklam ve gösteriş anlayışından bilinçli şekilde uzak durulmalıdır.

3. “Ben” değil “biz” bilinci

Aile bireyleri hak arayışını merkeze koyan bireycilik yerine fedakârlık ve ortak sorumluluk anlayışını esas almalı; aile bir pazarlık alanı değil dayanışma alanı olarak görülmelidir.

4. Akrabalık bağlarına hürmet

Eşler birbirlerinin ailesine ve akrabalarına hürmeti esirgememeli; aileler arası ilişkiler kırıcı değil birleştirici olmalıdır.

5. Kusur örtme ahlâkı

Eşler birbirinin açığını arayan değil, kusurlarını örten ve telafi eden bir tavır geliştirmeli; eleştiri değil ıslah merkezli bir yaklaşım benimsenmelidir.

6. Problemleri içeride çözme

Aile içi sorunlar mümkün mertebe eşler arasında çözülmeli; mahrem meseleler üçüncü şahıslara,

hatta ebeveynlere dahi gereksiz şekilde taşınmamalıdır.

7. Mahremiyet ve güven

Özel hayat, sırlar ve mahrem alanlar kesinlikle korunmalı; eşler birbirinin güvenini sarsacak paylaşımlardan kaçınmalıdır.

8. İletişim kültürü

Sevgi, saygı ve rıza dili evin temel üslubu olmalı; kırıcı, küçümseyici ve aşağılayıcı ifadelerden bilinçli şekilde uzak durulmalıdır.

9. Sevginin açıkça ifade edilmesi

Sevgi ve muhabbet sözle de ifade edilmelidir. Özellikle erkek, eşine sevgisini açık ve net biçimde dile getirmede cömert davranmalıdır.

10. İstişare ve ortak karar

Eşler kararları birlikte almalı; istişare aile kültürünün vazgeçilmez ilkesi olmalıdır. Eşine danışmadan hareket etmek aile bağlarını zayıflatır. İstişareyi ihmal edip yalnızca kişisel kanaat veya rüya ile karar vermenin bir değeri yoktur.

11. Çocukların yanında tartışmamak

Tartışmalar çocukların huzurunda yapılmamalı; ebeveynler çocuklara karşı tutarlı ve birlik içinde bir duruş sergilemelidir.

12. Çocuk eğitiminde birlik

Çocuklarla ilgili konularda anne ve baba birbirini yalanlayan değil, destekleyen bir tutum takınmalı; biri "doğru", diğeri "yanlış" pozisyonuna düşürülmemelidir.

13. Zaman ve birlikte yaşama bilinci

Günde en az bir ortak sofra, düzenli aile sohbetleri ve birlikte geçirilen nitelikli zamanlar artırılmalı; aile üyeleri bilinçli şekilde bir araya gelmelidir.

14. Dijital disiplin

Telefon, televizyon ve dijital ekranlar aile içi iletişimi zayıflatacak düzeyde kullanılmamalı; evde "ekransız zamanlar" oluşturulmalıdır.

15. Evin öncelik olması

Hiçbir sosyal faaliyet, meslek, sohbet, konferans veya dış etkinlik eş ve çocukların ihmal edilmesine gerekçe yapılmamalı; huzur ve mutluluk öncelikle evde aranmalıdır.

16. Eşler arası özen ve bakım

Eşler kendilerine bakmayı yalnızca dış çevre için değil, öncelikle birbirleri için önemsemeli; temiz, bakımlı ve özenli olmak hem kadın hem erkek için ortak bir sorumluluktur.

17. Aile rollerini ihmal etmemek

"Etkinlik" veya yoğunluk bahanesiyle annelik, babalık ve eşlik sorumlulukları geri plana itilmemeli; aile içindeki temel roller korunmalıdır.

18. Fedakârlık ve merhamet iklimi

Aile; merhametle, sabırla, kusur örtmeyle ve fedakârlıkla ayakta kalır. Eşler birbirinin rakibi değil, sığınağı olmalıdır. Bu iklimde yetişen çocuklar karakterli bireyler olur; karakterli bireylerden de sağlam toplum doğar.

Şâkik-i Belhî'nin şu sözü, ailenin hayatiyetine dair bütün meseleyi özetler:

لو كان أهل بلخ كلهم معي وأنت ضدي ما استقام على حفظ ديني

"Şayet Belh şehrinin bütün halkı (bir dediğimi iki etmeyip) emrime amade olsalar dahi, şayet (seninle iyi geçinemeyecek olursam) sen karşımda olursan asla dinim istikamet üzere olmaz."

Sözlerime; Merhum Akif'in **"Mahalle Kahvehanesi**" diye çok uzunca bir şiirinden sadece aile huzurunu ve değerini anlatan kısmını sizlerle paylaşarak, son veriyorum.

M. Akif ERSOY'UN "MAHALLE KAHVESİ"

"Hayât-ı âile" isminde bir ma'îşet var;
Saadet ancak odur... Dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyada en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhat!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar; seni kat kat bu hâleler[43] sarsa;
Saray-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalp için bu zevk az mı?

[43] Ayın ve Güneşin çevresindeki ışık halkasını adıdır.

Karın nedîme-i rûhun,[44] çocukların rûhun

Anan, baban birer âğûş-i ilticâ-yı masûn[45]

Sıkıldın öyle mi? Lâkin biraz alışsan eğer

Feza kadar sana vasî'[46] gelir bu dar çember.

Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?

NOT: Kahvehaneyi; evde oldukları halde, birbirlerinden habersiz, herkesin, elindeki telefona kilitlendiği veya karşılarındaki filme dalıp adeta yalnızlığın yaşandığı bir ortamla da kıyaslamak mümkündür.

[44] Seni Ayakta tutan, en büyük yardımcın, ruhunu diri tutan.

[45] İltica edeceğin, sığınak, korunaklı kale

[46] Gökyüzü kadar geniş

Manevi Vatan Muhasebesi ve Gençlerin Evliliğe Eğilimi

Mehmet Nur HUZEYFE[*]

Vatan kavramı literatürde farklı biçimlerde ele alınmış ve çeşitli açılardan tanımlanmıştır. Bu çerçevede vatan, bir milletin varlığını devam ettirdiği ve kimliğini inşa ettiği temel zemin olmanın yanı sıra, geçmiş ile gelecek arasında süreklilik sağlayan bir köprü niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda vatan, yalnızca fiziksel ve coğrafi bir alan olarak değerlendirilemez; aynı zamanda bir milletin ruhunu, vicdanını ve kolektif hafızasını içinde barındıran, onu şekillendiren ve anlamlandıran asli bir unsurdur.

Vatan kavramını anlamak için öncelikle onu iki ana başlıkta ele almak gerekir: Maddî vatan ve manevî vatan. Maddî vatan, bir milletin üzerinde yaşadığı, sınırları çizilmiş, siyasî ve idarî

[*] Uzm. Öğretmen, Proje Koordinatörü

otoritenin hüküm sürdüğü toprak parçasıdır. Haritalarda gösterilen, üzerinde bayrağın dalgalandığı, vatandaşların doğup büyüdüğü, hayatlarını sürdürdüğü somut mekândır. Maddî vatan, milletin fiziksel varlığını koruduğu alandır. Bu topraklar uğruna savaşlar yapılır, kanlar dökülür, şehitler verilir. Nitekim şairin dediği gibi: "Tarihin dilinden düşmez bu destan, nehirler gazidir, dağlar kahraman, her taşı yakut olan bu vatan, can verme sırrına erenlerindir."Ancak vatanı sadece toprak parçası olarak görmek, onun hakikatini kavramakta yetersiz kalır. Zira bir milleti millet yapan, sadece üzerinde yaşadığı toprak değil, o toprak üzerinde inşa ettiği değerlerdir. İşte bu noktada manevî vatan kavramı devreye girer. Manevî vatan; bir milletin dili, dini, tarihi, örf ve âdetleri, kanunları, edebiyatı ve sanatı; kısacası bizi biz yapan her şeydir. Said Halim Paşa bu hakikati ne güzel ifade etmiştir: "Başka bir kavmin tahakkümü altına düşen millet, arazisini değil,

kanun ve an'anelerini kaybettiği için istiklâlinden mahrum kalmıştır. Üzerinde yaşadığı toprağı çoğu zaman terke mecbur olmadığı ve belki de ondan daha fazla istifade ettiği hâlde esirdir; çünkü millî değerlerini kaybetmiştir. Bizim gibi vatan toprağını korumak uğrunda asırlardan beri kanını cömertçe dökmüş olan bir milletin, 'manevî vatan'ına karşı ilgisiz kalıp sevgisizlik ve saygısızlık göstermesi, tasavvuru güç, anlaşılmaz bir hatadır" (Said Halim Paşa, 78). Said Halim Paşa'nın bu ifadeleri, manevî vatanın maddî vatana nazaran daha üstün ve belirleyici bir değer taşıdığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Nitekim bir millet, fizikî coğrafyasını yitirmiş olsa dahi, manevî değerlerini ve kültürel kimliğini muhafaza ettiği sürece varlığını sürdürebilme imkânına sahiptir. Buna karşılık, manevî vatanın kaybı, millî değerlerin ve kimliğin aşınmasına yol açtığından, toplumun kendi toprakları üzerinde yaşamaya devam etmesi dahi

gerçek anlamda bağımsızlık ve özgürlük anlamına gelmemektedir.

Manevî Vatanın Önemi ve İhmali

Bir milletin kendi manevî vatanına sırt çevirmesi, ona karşı ilgisiz, sevgisiz ve saygısız durması – sadece bir hata değil, akıl ve izanla bağdaşmayan, tasavvuru dahi mümkün olmayan derin bir yıkımdır. Asırlarca vatan toprağını korumak uğrunda kanını cömertçe dökmüş bir millet için bu hatanın daha da vahim bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Tarihsel süreç içinde bu hatanın defalarca tekrarlandığı görülmektedir. Uzun yıllardır, milleti millet yapan temel değerlerin farkında olmadan veya bilinçli bir şekilde dışlanarak, adeta düşmanlarla elbirliği yapıldığı ileri sürülebilir. Maddî esirliğe karşı çıkmakta ve bu uğurda fedakârlık yapmakta tereddüt edilmezken, manevî esaretin farkına varılamamaktadır. Oysa

manen esir olmuş bir millet, toprağı üzerinde hür görünse bile aslında bir başkasının gölgesi konumundadır. Bu manevî esaretin sebebine ilişkin olarak Said Halim Paşa, 1921'de şu tespiti yapmıştır: "İçinde bulunduğumuz şu elemli buhranın tek sebebi, Batı Medeniyeti'ne kayıtsız-şartsız girmek ve kendi medeniyetimizi tanımamak isteyişimizdir."

Bu satırların yazılmasının üzerinden bir asır geçmesine rağmen, aynı buhran ve aynı yanılgının bugün de devam ettiği gözlemlenmektedir. Kendi medeniyetini tanımamak hususundaki ısrara, bir de aşağılık psikozu içinde kendini hakir görme eğilimi eklenmiştir. Medeniyetin büyük ustaları, düşünürleri ve sanatçıları ne anlaşılabilmiş ne de anlamaya yönelik ciddi bir çaba sarf edilmiştir.

Kendimize Yabancılaşmamız

Vatan sevgisi, kuru bir sözden ibaret olmayıp, gönlün derinliklerinde duyulan ve hissedilen bir olgudur. "Vatan sevgisi imandandır" ifadesi bu bağlamda sıkça zikredilmektedir. Bu sevgi, yalnızca toprağı korumakla değil, aynı zamanda o toprağın yetiştirdiği değerleri ve o toprağa anlam kazandıran manevî unsurları da korumakla mümkündür. Vatanını en çok sevenin, vatanına en çok hizmet eden olduğu genel kabul gören bir ilkedir.

Tarih boyunca vatan kutsal sayılmış, vatan uğruna savaşlar yapılmış, kanlar dökülmüş ve canlar feda edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un ifade ettiği gibi: "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!"

Bu dizeler, maddî vatanı korumak için gösterilen azmin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık, manevî vatan için aynı azmin

gösterilip gösterilmediği, kendi dilini, tarihini ve medeniyetini korumak için aynı fedakârlığın yapılıp yapılmadığı sorgulanması gereken bir husustur.

Manevî Vatana Dönüş

Son yıllarda savunma sanayii alanında yerlilik oranının artırılmasına yönelik somut ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, bu maddi kazanımların toplumsal dayanıklılığa ve değerler sistemine paralel bir güçlenmeyle desteklenmelidir. Tarihsel deneyimler, namluların yönünü belirleyen asıl unsurun, bir toplumun manevi bütünlüğü ve ortak vicdan zemininin sağlamlığı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda "manevi vatana dönüş", yalnızca bireysel bir ahlaki sorgulama değil; aile kurumunun çözülmesi, yalnızlaşma, haram gelir ve ilişkilerde güven erozyonu gibi yapısal sorunlarla mücadele edilmeden salt maddi

kalkınmanın anlamlı olamayacağı gerçeğine işaret eden stratejik bir zorunluluk olarak tanımlanmaktadır. Said Halim Paşa'nın ifade ettiği gibi, içinde bulunulan buhrandan kurtulmanın yolu, fâhiş hatanın tam olarak anlaşılması ve tamirine çalışılmasıyla mümkündür. Ancak o zaman, kendi şahsiyetini esas alarak, kendi şartları ve vasıtalarıyla, kendine has bir hayat sürmeye başlanabilecektir. Derin bir perişanlık içinde bulunan ruh ve dimağın, mazideki huzur ve rahatını ancak bu sayede yeniden kazanabileceği öngörülmektedir. Bu, sadece geçmişe özlem duymak değil, geçmişten alınan mirası bugünün şartlarıyla yeniden inşa etmektir. Kendi medeniyetini tanımak, onu olduğu gibi kabullenmek değil; onun üzerinde düşünmek, onu sorgulamak ve ondan bugüne taşınacak olanı almaktır.

Gazeteci ve yazar Serdar Arseven, son dönemdeki yazılarında "manevi vatan" kavramını

merkeze alan bir perspektif geliştirmektedir. Arseven'in yaklaşımında manevi vatan, bir toplumu millet yapan bütün unsurları –dil, tarih, örf, âdet, inanç, ahlâk ve ortak hafıza– kapsayan şümullü bir çerçeve olarak karşımıza çıkar. Ancak bu unsurlar arasında Arseven için en temel ve belirleyici olanı, hiç şüphesiz aile kurumudur. Ona göre aile, manevi vatanın en sağlam direği, hatta bizzat "zeminidir". Bir memleketin birlik ve beraberliğini koruyabilmesi, tarihsel süreç içinde karşılaştığı buhranlara direnebilmesi ve zor zamanlarda ayakta kalabilmesi, ancak aile kurumunun sıhhatli ve sağlam bir şekilde varlığını sürdürmesiyle mümkündür. Arseven'in bu vurgusu, toplumsal çözülmenin önlenmesinde ailenin oynadığı stratejik role dikkat çekmesi bakımından önem arz etmektedir.

Aile kurumu bilinçli bir şekilde hedef alınmakta, buna karşılık toplumun büyük kesiminin bu durumun farkında olmadığı

görülmektedir. Modern dönemde özellikle Batı menşeli bazı ideolojik akımların, küresel ölçekli kültürel müdahalelerin ve dijitalleşmeyle birlikte hız kazanan değer erozyonunun aile kurumunu sistematik olarak zayıflattığı görülmektedir.

Aile kurumu sarsıldığında toplumun temel direklerinin çoğu da zarar görür. Bu nedenle aileyi "hayatta kalma meselesi" olarak tanımlamak son derece yerindedir. Aile, toplumların sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Ailenin değeri, yalnızca bireysel gelişim açısından değil, aynı zamanda sosyal dinamikleri destekleme, sosyal dokuyu bir arada tutma ve toplumun temel yapısını oluşturma açısından da büyük önem taşır. Aile kurumu, küresel tehditlere karşı bir savunma hattı haline gelmiştir; bu nedenle aile, toplumun "son kalesi" olarak kabul edilir ve korunması en büyük önceliktir. Bu küresel tehditlerin başında ise bireysel özgürlükler kisvesi altında savunulan "cinsiyetsizlik ideolojisi"

gelmektedir. Ancak bireysel özgürlükler yasal ve medeni sınırları aştığında sosyal sorunlar ortaya çıkar. Bireysel haklar başkalarının haklarını ihlal ettiğinde, bireysel özgürlük alanını aşar ve sosyal düzen üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur. Hukuk sistemi bu ilkeye dayanmaktadır; bireysel özgürlüklerin sınırları, başkalarının haklarını koruyacak şekilde tanımlanmalıdır.

Türkiye'nin demografik yapısındaki değişiklikler de dikkat çekicidir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2024-2025 verilerine göre son iki yılda, hem erkekler hem de kadınlar için ilk evlilik yaşı ortalaması istikrarlı bir şekilde artmıştır (erkekler için yaklaşık 28,3, kadınlar için 25,8-26,0). Bu, gençlerin ekonomik bağımsızlığa ulaşmaları için gereken sürenin uzadığını göstermektedir.

Günümüz gençlerinin evlilik oranlarındaki düşüş hem bireysel hem de toplumsal düzeyde

dikkat çekici bir olgu haline gelmiştir. Geleneksel toplumlarda evlilik, bir dönüm noktası ve sosyal sorumluluk sembolü olarak görülürken, modern yaşam koşulları bu algıyı önemli ölçüde değiştirmiştir. Gençlerin evlenmekte neden tereddüt ettiklerini anlamak, bireysel tercihlerden toplumsal dinamiklere kadar her şeyi kapsayan geniş bir bakış açısı gerektirir. Gençlerin çoğu kariyerlerinde ilerlemeyi ve finansal bağımsızlığı önceliklendirmektedir. Evliliğin sorumluluklarının kariyer hedeflerine ulaşmayı engelleyebileceğine dair yaygın bir inanış vardır.

Artan yaşam maliyetleri, işsizlik oranları ve ekonomik istikrarsızlık, gençlerin evlilik planlarını ertelemelerine neden olmaktadır. Evlilik sadece bir birlikteliğe girmek değil, aynı zamanda önemli bir finansal yatırım anlamına da gelmektedir. Düğün masrafları, ev kurma maliyeti ve gelecekte çocuk yetiştirme sorumluluğu birçok genç için göz korkutucu gelmektedir. Özgürlük sevgisi ve kişisel

alanı koruma arzusu, evlilikten kaçınmanın önde gelen nedenleri arasında yer almaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin ve bireysel yaşam tarzlarının toplumsal kabulü de evlilik oranlarını düşürmektedir. Evlilik gibi toplumsal beklentilere uymak yerine, Z kuşağı kendi hayatlarını şekillendirmeye öncelik vermektedir. Bu bağlamda, gençlerin evliliğe yönelik tutumlarını somut verilerle incelemek amacıyla, Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde öğrenim gören ve KYK yurtlarında ikamet eden öğrencileri kapsayan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Genç bireylerin evlilik kurumuna yönelik tutumları, yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda toplumsal yapının dönüşümünü de yansıtan önemli bir göstergedir. Gençlerin evlilik eğilimleri, evlilik önündeki psikososyal ve ekonomik engeller ile aile kurumuna yükledikleri anlamlar, nicel veriler eşliğinde analiz edilmektedir.

1. Evliliğe Normatif Bakış: Olumlu Ama Temkinli

Araştırmaya katılan gençlerin %55'i "Gelecekte evlenmeye sıcak bakıyorum" ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu oran, gençlerin yarıdan fazlasının evliliği normatif olarak olumlu bir yaşam hedefi olarak konumlandırdığını göstermektedir.

Bununla birlikte, %26'lık kararsız oranı dikkat çekicidir. Bu durum, evlilik isteğinin zamanlama, yaşam koşulları ve kişilerarası güven algısına bağlı olarak şekillendiğine işaret etmektedir. Yalnızca %19'luk kesim evliliğe olumsuz bakmaktadır. Dolayısıyla mevcut tablo, evlilik karşıtlığından ziyade ertelemeci ve temkinli bir evlilik tutumunun ağırlık kazandığını göstermektedir.

2. Evlilik İsteğini Azaltan En Güçlü Faktör: Güven Krizi

"İlişkilerde güven azalması veya uygun eş adayı bulamama düşüncesi evlilik isteğimi düşürüyor" ifadesine katılım oranı %75 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Kararsızların oranı yalnızca %9, olumsuz görüş bildirenlerin oranı ise %16'dır. Bu bulgu, gençlerin evlilik kurumunun kendisini değil, sağlıklı ve sürdürülebilir bir ilişki kurabilme ihtimalini sorguladığını ortaya koymaktadır. Dijitalleşme, kısa süreli ilişki modelleri ve bağlanma sorunları bu güven algısını zayıflatan temel faktörler arasında sayılabilir.

3. Ekonomik Belirsizlik: Evliliğin Önündeki Yapısal Engel

Katılımcıların %59'u ekonomik güvencesizliğin evlilik isteğini azalttığını belirtmiştir. Kararsız oranı %26, katılmayanların oranı ise %24'tür. Ekonomik kaygılar, evlilik kararında en güçlü belirleyici faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Gençler evliliği yalnızca

duygusal bir birliktelik değil, aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik gerektiren bir kurum olarak algılamaktadır. Bu bulgu, evliliğin ertelenmesinde maddi koşulların duygusal faktörler kadar belirleyici olduğunu göstermektedir.

4. Eğitim ve Kariyer Önceliği: Evliliğin Zamanlamasını Erteleyen Etken

"Kariyer ve eğitim hedeflerim evlilik isteğimi azaltıyor" sorusuna gençlerin %52'si olumlu, %14'ü kararsız, %34'ü ise olumsuz yanıt vermiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının eğitim ve kariyer hedeflerini evliliğin önünde önceliklendirmesi, evliliğin günümüz gençliği tarafından yaşamın erken değil, ileri bir evresinde konumlandırıldığına işaret etmektedir. Başka bir deyişle evlilik, bireysel olgunlaşma ve mesleki

istikrar sağlandıktan sonra değerlendirilen bir yaşam adımı haline gelmiştir.

5. Özgürlük Kaybı ve Sorumluluk Algısı: İkincil Düzeyde Bir Etken

"Evliliğin getireceği sorumluluklar veya özgürlük kaybı endişesi, evlenme isteğimi azaltıyor" ifadesine katılım %46'dır. Kararsızlar %19, katılmayanlar ise %35'tir. Gençler evliliği yüksek sorumluluk gerektiren bir yapı olarak algılamakla birlikte, bu algı ekonomik ve güven faktörlerine kıyasla ikincil düzeyde kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, evlilikten kaçınmanın temel nedeni sorumluluk korkusundan ziyade, güven eksikliği ve ekonomik belirsizliktir.

Kilis ilinde evli çiftlerle gerçekleştirilen bir anket çalışmasından elde edilen veriler, aile kurumunun dinamiklerinin anlaşılmasına katkı sunan önemli bulgular içermektedir.

"Evliliğinizden memnun musunuz?" sorusuna erkek katılımcıların %47,3'ü "Çok memnunum" yanıtını verirken, kadınlarda bu oran %20,9'da kalmıştır. Kadınlarda en yaygın yanıt ise "Normal" olmuştur. Evlilik memnuniyetinde cinsiyetler arasında gözlenen bu belirgin fark, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik kurumu üzerindeki etkisini **yansıttığı düşünülebilir.**

"Evliliğinizdeki en önemli sorun nedir?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, erkek katılımcılar arasında birinci sırada %43,7 ile "Ekonomik sorunlar" yer alırken, kadınlarda %51,2 ile "İletişim sorunları" ilk sıradadır. Evlilik içi rollerin toplumsal cinsiyet temelli farklılaştığına işaret eden bu bulgu, erkeklerin evlilikteki öncelikli sorumluluk alanını maddi yükümlülükler, kadınların ise duygusal ve iletişimsel beklentiler olarak şekillendirdiğini düşündürmektedir.

"Eşinizle iletişiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna erkek katılımcıların %36.6'sı "Çok iyi" yanıtını verirken, kadınlarda bu oran %16,3'da kalmış, kadınlar arasında en yaygın yanıt ise %27,9 ile "Orta" olmuştur. Bu bulgu, bir önceki soruda kadınların evlilikteki en önemli sorun olarak "iletişim sorunları"nı işaret etmeleriyle tutarlılık göstermektedir. İletişim kalitesine ilişkin algıdaki bu belirgin cinsiyet farkı, toplumsal cinsiyet rollerinin iletişim beklentileri üzerindeki etkisiyle ilişkilendirilebilir.

"Evliliği ayakta tutan en önemli değer nedir?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, "sevgi ve saygı" yanıtı ilk sırada yer almaktadır (%40). Bunu güven ve sadakat (%28,7) izlemekte; ekonomik destek (%17,4) ise duygusal değerlere kıyasla daha düşük düzeyde önceliklendirilmektedir. Sevgi ve saygının en önemli değer olarak belirtilmesi, evliliğin duygusal

temelli bir birliktelik olarak algılanma eğilimini yansıtmaktadır.

"Evliliğinizi kurtarmak için profesyonel yardım almayı düşünür müsünüz?" sorusuna katılımcıların %18,2'si olumlu, %81,8'i ise olumsuz yanıt vermiştir. Profesyonel yardım arayışının bu oranı, evlilik sorunlarının büyük ölçüde özel alan sınırları içinde değerlendirildiğine ve danışmanlık hizmetlerine yönelik toplumsal kabulün sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Literatürde hegemonik erkeklik olarak kavramsallaştırılan baskın erkeklik ideolojisinin, erkeğin kendi kendine yetmesi ve duygusal zorlukları dışarıya yansıtmaması yönündeki normları, bu tür bir yardım arayışını sınırlayan etkenler arasında sayılabilir.

“Evliliğinizde zamanla mutluluk seviyenizde nasıl bir değişim oldu?" sorusuna ilişkin bulgular, mutluluk seviyesindeki değişimin

cinsiyet temelinde anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kadın katılımcıların yarısından fazlası (%55,9) mutluluklarında zaman içinde düşüş (ara dönemli toparlanmalarla birlikte veya doğrudan azalma) bildirirken, erkeklerde bu oran %44,3 düzeyinde kalmıştır. Buna karşın, mutluluğun "artarak devam ettiğini" belirten erkeklerin oranı (%37,1), kadınlardaki aynı oranın (%18,6) iki katına yakındır. Bu bulgular, evlilikte sürdürülebilir mutluluk için cinsiyete dayalı farklı dinamiklerin dikkate alınması gerektiğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak vatan, aynı zamanda bir milletin tarihidir, kültürüdür, değerleridir ve ruhudur. Vatanımızı bugünlere getiren atalarımıza karşı duyduğumuz minnet borcu, yalnızca maddî vatanımızı korumakla değil, aynı zamanda onların bize emanet ettiği manevî vatanımıza sahip çıkmakla ödenebilir. Maddî vatanımız için nasıl fedakârlık yapmaya hazırsak, manevî vatanımız

için de aynı fedakârlığı göstermek durumundayız. Zira unutulmamalıdır ki maddî vatanımızı kaybetsek bile manevî vatanımızı koruduğumuz sürece yeniden ayağa kalkabiliriz. Ancak manevî vatanımızı kaybettiğimizde, toprağımız üzerinde yaşasak da aslında bir hiç oluruz. Manevî vatanın en temel direği olan aile kurumunun güçlendirilmesi, bu perspektifle millî bir öncelik olarak değerlendirilmelidir.

Kilis ilinde evli bireyler ve Kilis Üniversitesi'nde öğrenim gören gençlere yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırma, üniversite gençliğinin evlilik eğilimleri ile bu eğilimleri etkileyen temel sosyoekonomik ve psikososyal faktörleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma bulguları, üniversite gençlerinin önemli bir bölümünün gelecekte evlenmeye olumlu baktığını göstermekle birlikte, evlilik konusunda kararsız olan katılımcı oranının yüksekliği dikkat çekicidir. Bu durum, gençlerin evlilik isteğinin kesin bir

reddiyeden ziyade belirli koşulların sağlanmasına bağlı olarak ertelendiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik şartların zorluğu, gençlerin evlilik kararını olumsuz etkileyen başlıca faktör olarak öne çıkmaktadır. Gençler, evliliği yalnızca bireysel bir tercih değil; aynı zamanda ekonomik istikrar ve sorumluluk gerektiren bir yaşam düzeni olarak değerlendirmektedir. Bu bulgu, evlilik yaşının yükselmesinde bireysel tercihlerden çok toplumsal ve ekonomik koşulların etkili olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Toplumun aileye bakış açısı, manevî vatanın korunması noktasında belirleyici bir role sahiptir. Araştırma sonuçları, aile kurumunun hâlâ toplumsal değerler içinde önemli bir konumda olduğunu ancak ekonomik belirsizlikler ve iletişim sorunları gibi faktörlerin aile bütünlüğünü tehdit ettiğini göstermektedir. Ailelere yönelik eğitimlerde, gençlerin değişen beklentileri ve yaşam planları dikkate alınmalı; evlilik sürecinin

ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Rehberlik hizmetleri aracılığıyla, eğitim ve kariyer hedefleri ile aile yaşamının birbiriyle çelişmediği, aksine doğru planlama ile uyumlu şekilde yürütülebileceği yönünde farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca il genelinde düzenlenecek aile çalıştaylarında üniversite gençlerinin görüş ve beklentilerine yer verilmeli, kuşaklar arası iletişimi güçlendirecek etkinlikler planlanmalıdır. Nihayetinde, manevî vatanın temel yapı taşı olan aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesi, sadece bireysel mutluluğun değil, milletin geleceğinin de teminatıdır.

Dijital Meydan Okumalar Karşısında Ailenin Yapısal Dayanıklılığı Nasıl Artırılabilir?

Fatma ÇİÇEK[*]

"Bilgisayar devrimi saçmalığın her yere yayılmasıdır."

Joseph Weizenbaum

Giriş

Aile, öteden beri üzerinde düşünülmeden kabul edilen ve bugünkü varlığı adeta kendiliğindenmiş gibi algılanan toplumsal kurumlardan biridir. Aileye ilişkin çoğu araştırma bu kendiliğindenlik önyargısını büyük ölçüde yeniden üretmektedir.[47] Oysa aile ekseninde

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi ABD, fatmacicek@kilis.edu.tr, 0000-0003-0356-2538

[47] Aileye ilişkin ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde farklı disiplinlerde yapılmış çok sayıda ilham verici çalışma olsa da bu çalışmaların çok azı konuyu medya ve iletişim bağlamında ele almaktadır. Bk. (Burgess vd., 1971; Canatan, 2018; Ortaylı, 2009; Shorter, 1977) Bunların yanı sıra özellikle ulusal literatürde 2025 yılı itibariyle konuya olan ilgi artmış olsa da ilgili çalışmaların büyük bir bölümü kavramsal açılım ve eleştirel çözümleme üretmekten

ilerleyen bir tartışma, anakronizme düşmemek ve elbette makul bir düşünce tesis etmek için her şeyden önce iki kurucu soruyla yüzleşmek durumundadır: Aile gerçekten doğal bir birlik midir? Eğer öyleyse tarihte aile olarak kabul görmüş birlikteliğin evrensel sayılabilecek merkezî ölçütleri var mıdır? Bu sorular, aileyi anlamak için teorik birer açılım olduğu kadar onun bugünkü koşullarda nasıl değerlendirileceğinin ve hangi boyutlarıyla sürdürüleceğinin de başlangıç noktasıdır.

ziyade ya klişe malumatları nakletmekte ya da öğüt verici bir dile yaslanmaktadır. Bu çalışmaların çoğunda "ailenin dönüşümü" teması işlenmekle beraber, sözü edilen dönüşümün hangi somut dinamikler üzerinden gerçekleştiği, ne tür kırılmalar ve yeniden yapılanmalar ürettiği tatmin edici bir netlikte ortaya konmamıştır. Bk. (Çeçen vd., 2023; Demir, 2025; Karaca, 2007; Özkaya, 2023; Yurt, 2025). Daha dikkat çekici olan ise, aileye ilişkin en çarpıcı tespitlerin akademisyenler ve entelektüellerin yanı sıra farklı meslek gruplarından sıradan kullanıcılar tarafından sosyal medyada paylaşılan yarı akademik analizlerde görünür olmasıydı. Bu durum aileye ilişkin çalışmalarda içeriklerin yanı sıra ifade biçimlerinin de güncellenmeye ihtiyaç duyduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Aileyi bugünkü haliyle zaten var olan, değişmez, özsel ve evrensel bir kategori olarak kabul etmek; onun tarihsel olarak nasıl kurulduğunu ve hangi ahlakî düzen içinde anlam kazandığını göz ardı etmek anlamına gelir. Dolayısıyla aile, aslında sabit bir öz olmaktan öte, farklı zaman ve mekânlarda çeşitli normlar, beklentiler ve pratikler üzerinden kendisini sürekli yenileyen bir ilişkiler alanıdır. Aileyi bu şekilde esnek bir sosyal ilişkiler alanı olarak tanımlamak, elbette onu yapıbozumuna uğratmak amacını taşımamaktadır. Aksine, böylesi bir aile tanımı, onun hangi formlar altında var olabildiğini, hangi koşullarda zayıfladığını ve hangi dinamikler üzerinden yeniden güçlenebileceğini anlamayı mümkün kılmaktadır.

Ailenin akışkan mahiyetini tespit etmek, beraberinde tarihteki hangi aile formunun korunmaya değer olduğu meselesini doğal olarak tartışmayı gerektirmektedir. Örneğin bugün

alışılagelen kalıplarla örtüşmesi hayli zor olan postmodern aile formlarının mı yoksa ona karşı savunmaya geçen geleneksel ailenin mi öncelenmesi gerektiği sorusu soğukkanlılıkla masaya yatırılmak durumundadır. Burada bir tercihte bulunmak için pek çok gerekçe ileri sürülebilir; ancak makul olan, aileye ilişkin tarihsel deneyimlerin muhasebesini yaptıktan sonra hem bireysel hem toplumsal iyi oluşu birlikte mümkün kılan bir yapıda karar kılmaktır. Bu yaklaşım, aileye dair hakikatin belirli bir merkeze dayanması gerektiğini kabul etse de bu merkezî hakikati zorunlu olarak ne geçmişe ne de ilerleme mitine bağlamaktadır. Dolayısıyla aile meselesinde esas ölçüt, gelenekçi ya da ilerlemeci zamansallıktan ziyade psiko-sosyal düzeyde bir işlevsellik olmalıdır. Çünkü aileye dair yapılacak tercih, ancak tarihsel akış dikkatle değerlendirildikten sonra; sürdürülebilir, insanî ve değişim ihtiyacını karşılayabilen ilkeler üzerinden anlam kazanabilir.

Sözü edilen tarihsel akışın ve postmodern çeşitliliğin bir çözülme olarak mı görülmesi gerektiği yoksa ailenin değişen koşullara uyum sağlayarak varlığını sürdürme direnci olarak mı okunacağı, önümüzde duran bir diğer metodolojik meseledir. Bu önemli eşikte ister politik bir karar alıcı veya dini otorite isterse meseleyi soğukkanlılıkla irdeleyen bir araştırmacı olsun, konuyla iştigal eden kişilerin belli bir bakış rejiminden hareket etmesi kaçınılmazdır. Çünkü mevcut düzenin sarsılıp ufukta fantastik bir yaşam tarzının belirdiği bir dönemde, aileye dair büyük sorular sormak sadece entelektüel bir merak konusu olamaz. Aksine, tüm sorgulamalar gelecekte bize ne olacağı veya aile konusunda kendimizi nasıl hissedeceğimizle doğrudan ilgili olduğundan, bu durum gayet tabii ve varoluşsal bir meseledir. Bu nedenle akademik bir metin dahi olsa, aileye ilişkin yapılacak her tartışma, ilmi

soğukkanlılığın yanı sıra toplumsal hassasiyeti ve sorumluluk bilincini gerektirmektedir.

Bu araştırma söz konusu gerekçelerden hareketle, tarihsel süreklilik içinde geç-geleneksel aile formunun bireysel ve toplumsal iyi oluşu birlikte mümkün kılan en makul yapı olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu tercih, modernite ve postmodernitenin meydan okumalarına karşı muhafazakar ve refleksif bir "koruma" söylemine dayanmamaktadır. Aksine geç-geleneksel aile yapısı; arkaik ve geleneksel formların sürdürülemez yönlerini modifiye ederek varlığını koruyabilmiş, sürekliliğini de büyük ölçüde etik ve insanî esnekliğine borçlu olmuştur. Bu nedenle çalışma, aileyi değişime kapalı bir kurum olmaktan ziyade değişen koşullar altında kendisini yeniden üretebilen dinamik bir ilişki biçimi olarak ele almaktadır. Nitekim aile, tarih boyunca kimi zaman uyum sağlayarak kimi zaman çatışarak varlığını sürdürmüş ve her koşulda var olma

gayreti göstermiştir. Ailenin kimi zaman kurum kimi zaman ise bir ilişki formu olarak var olmakta ısrar etmesi ise onun güçlü bir yapısal dayanıklılığa sahip olduğunu göstermektedir. Bu sebeple çalışmada "koruma" yerine, değişime bütünüyle kapanmayan ve makul dönüşümlere alan açan "dayanıklılığı artırma" kavramı bilinçli biçimde tercih edilmiştir.

Dijitalleşmeyle birlikte parametreler çoğalmış ve aileye ilişkin sözü edilen sorunlar daha karmaşık bir hâl almıştır. Özellikle teknoloji, tüketim piyasası ve medya araçları tarafından kuşatılan bu vasatta aile; farklı ideolojik gündemler için hem bir hedef haline getirilmekte hem de o hedefleri gerçekleştirmek üzere araçsallaştırılmaktadır. Bu çalışma ise, aileyi romantize eden bir koruma refleksinden kaçınarak, onun tarihsel dönüşümünü bir "bozulma retoriği"ne yaslanmadan izlemeye ve hangi koşullarda nasıl anlam kazandığını ortaya

koymaya çalışmaktadır. Ardından, araçsallaşan ailenin temel kodlarını aşındıran güncel meydan okumaları tasnif etmekte ve bunlara karşı ailenin yapısal dayanıklılığını artırabilecek güncel stratejiler önermektedir.

1. Ailenin Soykütüğü: Yük, Soy, Ritüel ve Duygu Arasında Bir Kurumun Tarihsel Serüveni

"Aile", arkaik dönemden postmodern döneme uzanan süreç boyunca hiçbir coğrafyada ve hiçbir toplumda tekil ve sabit bir kurum olmadı. Bugün aile olarak adlandırılan şey, geçmişte farklı uygarlıklar arasında bambaşka anlamlar taşıyor; aynı uygarlık içinde bile din anlayışına, sınıflara, bölgeye, döneme ve miras düzenine göre değişiyordu. Dolayısıyla belirli bir perspektiften üretilen her aile tanımı, kavramı bütünüyle kuşatmaktan uzaktır. Bu nedenle "aile" şeklinde genel bir kategoriden söz edip evrensel

çıkarımlara ulaşmadan önce kavramın soykütüğünü çıkarmak bir zorunluluktur.

Öncelikle aileye ilişkin her tanım denemesinin bütünüyle yansız ve değerden bağımsız olamayacağını baştan kabul etmek gerekir. Nitekim yüzlerce aile formundan hangisinin korunması gerektiği hususu, ciddiyetle yapılmış antropolojik verilerden beslense de nihayetinde bir yargıya dayanır. Bu yüzden bireysel iyi oluşa, toplumsal maslahata veya bu ikisini aynı anda dikkate alan dinî gerekçelere dayandırılarak belirli bir aile formu tercih edilebilir ve korunması talep edilebilir. Ancak bu idealist tutum, tarihte ve bugün "kabul edilemez" addedilen aile ve birliktelik türlerinin fiilen var olduğu gerçeğini yine de değiştirmez. Bu nedenle dayanıklılığı artırmak gibi normatif bir perspektiften bakmayı tercih etsek de tarihsel süreklilik içinde aileye baştan beri ne olduğunu görme zorunluluğumuz bakidir.

Bugün Müslüman bir sosyal bilimci olarak, aynı niyetleri bütünüyle taşımasak da Engels'in "aile biçiminin toplumsal sistemin bir ürünü olduğu, doğal olarak kültürel yapıyı yansıtacağı ve arkaikten günümüze etik değerler açısından oldukça belirgin bir iyileşme gösterdiği" (Engels, 2012, s. 102) şeklindeki nihai çıkarımının büyük bir hakikat barındırdığını ifade etmek gerekir. Nitekim antropolojik veriler, ailenin kadim köklerine vakıf olmak üzere dikkatlice incelendiğinde, aile kurumunun beş temel işleve yaslandığı ve tarihsel süreç içinde bu işlevlerin iyileşerek farklılaştığı görülmektedir. Bu işlevleri üreme ve soyun sürdürülmesi, emek ve üretimin örgütlenmesi, mülkiyet ve mirasın aktarımı, ritüel-dinsel devamlılık ve son olarak siyasi-askeri ittifak kurulması şeklinde sıralamak mümkündür. Bu işlevlerle bağlantılı olarak aile; bazı dönemlerde ve kültürlerde daha çok bir ev-ekonomi birimi iken, bazılarında bir soy ve atalar düzeni,

bazılarında ise bir otorite ve hukuk mekanizması işlevi üstlendi. Ailenin işlevlerindeki bu farklılaşma, aynı zamanda kurumun yapısal düzlemde "arkaik", "geleneksel-dinsel", "modern" ve "postmodern" olmak üzere yaşadığı dört büyük kırılmayla örtüşmektedir. Söz konusu yapı ve işlevlerden hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğunu kesin biçimde saptamak güç olsa da tüm bu tarihsel aile formlarında belli ölçüde bir sıralılık göze çarpmaktadır.

Kurumun tarihsel kronolojisi takip edildiğinde ulaşılan en eski aile formu "arkaik aile"dir.[48] Kısmen kurgusal-varsayımsal kısmen de

[48] Burada tercih edilen "arkaik aile" kavramı, tarihsel olarak daha erken ortaya çıkan ve henüz tam anlamıyla kurumsal-dinsel çerçeveye oturmamış ilişki biçimlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu kavram, ilgili aile formunu ilkel ya da bütünüyle değersiz göstermek amacı taşımamaktadır. Bununla beraber ailenin bilinen ilk formlarını ifade etmek üzere "kadim", "aslî", "fıtrî" veya "kökensel" gibi kavramlar da özellikle tercih edilmemiştir. Zira söz konusu kavramlar, ilgili yapıya tarihsel bir önceliğin ötesinde meşruiyet, sahicilik, ontolojik doğruluk ve örtük bir idealizasyon yükleme riski taşımaktadır. Oysa burada kastedilen şey, "ideal" bir aile formundan ziyade tarihsel

antropolojik saha verilerine dayanan ilgili literatürde, akrabalık örgütlenmesinin en eski biçiminin "ataerkil despotluk" olduğu ileri sürülmüştür. Özellikle Henry Maine gibi bazı teorisyenlere göre aile sisteminde, üyelere atfedilen "statü"lere dayalı katı ilişkilerden bireylerin "sözleşme"den kaynaklanan yükümlülük ilişkisine doğru evrimsel bir dönüşüm yaşandı. Fakat McLennan veya Henry Morgan gibi teorisyenler ise kadim toplumsal örgütlenmelerin kadınlar tarafından yönetildiğini ve görece daha az düzenlenmiş anaerkil bir yapıya sahip olduğunu ileri sürmüştür (Carsten, 2026). Bu ikinci görüşe göre söz konusu dönemde cinsiyet ve evlilik ilişkisi hayli akışkan bir yapıya sahiptir. Arkaik ailenin bazı versiyonlarında "kandaş" ya da "ortaklaşa" olarak adlandırılan bir tür "topluluk evliliği"nin[49] var

koşullar içinde ortaya çıkan erken dönem aile örgütlenmesinin varlığıdır.

[49] Fiji ve Avustralya yerlilerinin akrabalık ve evlilik sistemleri üzerine çalışmalarıyla tanınan misyoner antropolog Lorimer Fison'ın ileri sürdüğü bu terkip, bir

olduğunu ileri süren Engels de; Afrika, Avustralya ve İskandinavya'dan örneklere dayanarak erken dönem ilişkilerin anasoylu, kolektif ve esnek yapılar olarak örgütlendiğini ileri sürmüştür. Ayrıca eleştirilerini çok eşliliğe yöneltmeksizin, asıl olarak üretim fazlası ve özel mülkiyetle birlikte mirasın güvence altına alınmasına hizmet ettiğini düşündüğü tek eşliliğe yoğunlaştıran Engels; ataerkil olmayan poligamik yapıların etik normlara sahip olmadığını da ima etmektedir (Engels, 2012, ss. 44-59).

Söz konusu düşünceler, arkaik toplumlarda kural tanımayan bir cinsellik anlayışının bulunduğu izlenimi vermektedir. Oysa dinsel-

grubun erkeklerinin başka bir grubun tüm kadın üyeleri üzerinde potansiyel kocalık hakları taşımasını ifade etmektedir. Araştırmacı, yaptığı gözlemlerden hareketle söz konusu yapıyı bir tür cinsel topluluk (sex communism) biçimi olarak yorumlamıştır. Ancak bu teori Malinowski, Radcliffe-Brown ve Helen Gardner gibi isimlerin sonraki çalışmalarında gerçek bir evlilik formu olmaktan ziyade klanlararası törensel uygulamalar ve birtakım özel cinsel haklar olarak yeniden değerlendirilmiştir. Geniş bilgi için bk. (Gardner & Mcconvell, 2015; Malinowski, 1913; Radcliffe-Brown, 1931)

geleneksel aile yapısının bugün kabul etmekte zorlandığı bazı uygulamalara sahip olsa da, arkaik ailenin cinsellik rejimini normsuzluk olarak okumak doğru değildir. Aksine, ortaklaşa evliliklerin görüldüğü toplumlarda bile, aile dinsel bir anlam taşıdığından çeşitli tabularla korunmuş; özellikle topluluk ensestini önlemek amacıyla totem egzogamisi son derece katı biçimde uygulanmıştır. Melanezyalılardan Zululara kadar geniş bir coğrafyada karşı cins kardeşlerin ya da kayınvalide ile damatların bir arada bulunmasını yasaklayan çok sayıda tabu mevcuttu ve bir ihlal durumunda başta erkek fail olmak üzere taraflar ölümle cezalandırılıyordu (Freud, 2013, ss. 13-28). O halde süreç içerisinde aileyi korumayı hedefleyen temel düzeyde bir etik kaygının, en olanaksız görülen toplum tiplerinde dahi belirleyici olduğu bu verilerle ortaya çıkmaktadır.

Bilhassa kalkolitik dönemin sonlarından itibaren şehirleşmenin ilk örneklerinin

belirmesiyle söz konusu etik kaygı, aşamalı bir biçimde sözleşme kültürüne zemin hazırladı. Bu sürece koşut olarak, ailenin ikinci formu olan *geleneksel aile* ortaya çıktı. Bu dönemde dinsel ve hukukî kurallarla sınırları belirginleştirilen aile; yerleşimlerin büyümesi, işbölümünün artması ve bazı eşitsizliklerin ortaya çıkmasını takiben bir mülkiyet ve emek organizasyonu biçimini almaya başladı. Özellikle Mezopotamya uygarlıklarında evlilik; miras, soyun safiyeti ve çeyiz gibi unsurlar üzerinden açık bir biçimde hukukileşti ve iki birey arasındaki duygusal ilişkiden çok, iki hane arasında gerçekleştirilen ekonomik bir antlaşma ve sosyal statüyü belirleyen bir sözleşme haline gelmiştir (Sünbül, 2020). Benzer şekilde Yunan dünyasında aileyi karşılayan "oikos" kavramı; mülk, soy ve gündelik yaşamın birlikte düşünüldüğü bir bütün olarak kullanılmış ve evlilik de bu bütünlüğün devamlılığını temin eden bir araç olarak işlev görmüştü. Bu yapıda kadınlar ev

içi düzeni ve çocuk yetiştirmeyi üstlenirken erkekler de kamusal-siyasal alanın öznesi konumundaydı (Yalçınkaya & Cengiz, 2021). Evlilik burada özellikle meşru mirasçı üretip oikosun devamlılığını temin ettiği için önemliydi. Hatta mirasçı kadınların en yakın erkek akrabalarıyla evlenme zorunluluğu gibi uygulamalar da tamamen bu mantıkla yürürlükteydi. Tıpkı Yunanlılarda olduğu gibi İskandinav, Afrika ve Asya coğrafyalarında da benzer bir manzara hâkimdi ve tümünde aile, bireysel duygulanımın mekânı olmaktan öte; onur, nesebin devamlılığı, emek paylaşımı ve kolektif yükümlülüklerin taşıyıcısı olarak varlık gösteriyordu.

Arkaik aile döneminde mevcut olan basit iş bölümü ve etik yargılar, geleneksel ailede daha çok belirginleşerek görev temelli ve hiyerarşik bir ilişkiler örüntüsüne dönüştü. Bu çizgi özellikle Roma'da oldukça keskin bir otoriter yapıya evrildi. Nitekim bu dönemde "Patria Potestas" (baba

otoritesi) gereğince ailenin erkek reisi; çocuklarını, erkek çocuklarının soyundan gelen torunlarını, hatta hizmetlilerini ve kölelerini kontrol eden oldukça geniş yetkilere sahipti (Sütken, 2019). Zaten Latince'de *evcil köle* anlamına gelen "famulus" kökünden türeyen "familia" da sevgi temelli bir anne-baba-çocuk birlikteliğini karşılamıyor; aynı otorite altında toplanmış hizmetli ve köle gibi çeşitli mülkiyet unsurlarından oluşan sosyo-ekonomik bir topluluğu ifade ediyordu (Hançerlioğlu, 1976, s. 34). İslam öncesi Arap coğrafyasında da benzer bir tablo mevcuttu. Nitekim Arap toplumsal yapısının temel birimi olan kabile; eşler, çocuklar ve kölelerden oluşan ve aralarındaki akrabalık bağlarının ise asabiye üzerinden kurulduğu ataerkil bir aile yapısı görünümündeydi.[50]

[50] Normalde genel kanı bu yönde olmasına karşın bazı kaynaklarda Arap toplumunun daha eski dönemlerinde anaerkil bir forma sahip olduğu, hatta Beni Rukayye ve Beni Becile gibi kabile isimlerinin de bu anasoyluluğa işaret ettiği ifade edilmiştir (Aydın, 1989, s. 198).

Arapça'da *yük taşımak, geçindirmek, sorumluluk üstlenmek, bakmak ve himaye etmek* anlamına gelen "عول" (ع-و-ل) kökünden ve *yoksullaşmak, muhtaç hale gelmek, geçim sıkıntısı çekmek* anlamına gelen "عيل" (ع-ي-ل) kökünden (Ibn Manẓūr, t.y., ss. 3176, 3194) geldiği ileri sürülen "aile" (عائلة) sözcüğü; *geçindirilmesi gereken kişiler, birinin sorumluluğu altında olanlar* anlamına gelmektedir. Bu kavramsal kökende, tıpkı Latince'de olduğu gibi duygusal birlikten önce bir tür sorumluluk ve yükümlülük ilişkisi öne çıkmaktadır. O halde ailenin tarihsel kökenine içkin olan bu anlam ve deneyimleri göz ardı ederek bugün aileyi korumak için "kadim aileye dönüş çağrısı" yapmak, aslında arzu edilen derinliğe ve duygusal yakınlığa ulaşma noktasında ciddi bir problem teşkil etmektedir. Zira görüldüğü kadarıyla davet edilen ailevi kökte, bugün ihtiyaç duyulan sıcak ve derin ilişkilerin kurucu unsur olmadığı açıktır.

İlahi dinlerin öğretileriyle beraber, söz konusu edilen hukuk temelli geleneksel aile, kendi içinde köklü bir zihniyet değişimine uğradı. Bu dönemde geleneksel Yahudi, Hıristiyan ve İslam ailesi, hâkim ataerkil sosyolojisinden tümden arınık olmasa da evlilik ve aile hayatının sözleşme boyutunu duygusal ve vicdanî ilkelerle dengeleyen daha insanî gerekçeleri gündeme getirdi. Örneğin Kitabı Mukaddes'in Mezmurlar Kitabı'nda 103:13'te "Bir baba çocuklarına nasıl merhamet duyarsa, Tanrı da kendisinden korkanlara öyle merhamet duyar" ve Yeşeya Kitabı'nda 49:15'te "Bir kadın emzikteki çocuğunu unutabilir mi? Kendi rahminden çıkan çocuğa merhamet etmez mi?" pasuklarında geçen "merahem/rahem" sözcüğü İbranice'de "şefkat etmek-merhamet etmek" anlamına gelmekte ve anne-babanın evladına duyduğu karşılıksız sevgiye vurgu yapmaktadır. Neşideler Neşidesi Kitabı'nda 8:6-7'de geçen "Beni yüreğinin üzerine

bir mühür gibi, kolunun üzerine bir mühür gibi yerleştir. Çünkü aşk ölüm kadar güçlüdür... Coşkun sular aşkı söndüremez, nehirler onu süpürüp götüremez." şeklindeki ifadesinde ise eşler arasındaki aşkın eşsiz ve ebedi oluşuna vurgu yapılmaktadır. Yine Kurân'da Rûm Suresi/21'de geçen "Kendileriyle huzur ve sükunet bulasınız diye türünüzden eşler yaratması ve aranıza meveddet ve rahmet koyması onun varlığının delillerindendir.", Furkan Suresi/74'te geçen "Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve nesillerimizden göz aydınlığı olacak değerler lutfet ve bizi takva sahiplerine rehber kıl!" ve Bakara Suresi/187'de geçen "Eşleriniz sizin için birer örtü, siz de onlar için birer örtüsünüz." şeklindeki ifadelerde ailenin özünde var olan himaye, geçindirme ve bakım zorunluluğunun duygusal paylaşım ve sevgi temelli olduğunu açıkça göstermektedir. Yine Arapça'da aileyi karşılayan "usratun / أُسْرة" kavramının "zırh" anlamına gelmesi (Erkan, 2012,

s. 248), ailenin zayıf bağlara dayalı duygusal bir birlikten ziyade, üyelerini çevreleyen güçlü bir koruma kalkanı olarak tasavvur edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

O halde başlangıçta büyük ölçüde pragmatik kaygılarla temelleri atılan aileye kutsallık ve ahlaki bir boyut kazandıran dinlerdi. Başta İslam olmak üzere dinler, aileyi sosyal düzenin bir parçası olmaktan daha öte, ilahi düzenin bir parçası haline getirdi; evliliği bir bağ, çocukları emanet, eşler arasındaki ilişkiyi ise karşılıklı haklar ve sorumluluklar ekseninde yeniden konumlandırdı. Aile bu yeni çerçevede "meveddet" ve "ülfet" duygularıyla güvence altına alınan etik bir sorumluluk alanına dönüştü ve meşruiyetini yeni duygu rejiminden alan sosyal bir birim haline geldi. Fakat dinler, arkaik-geleneksel ailenin temelinde var olan soy ve otorite yapısına köklü bir müdahalede bulunmadı; aksine onları etik bir çerçeve içinde düzenleyerek sürdürdü.

Geç geleneksel dönemde ailenin yaşadığı köklü dönüşüm, modern döneme geçişle birlikte daha karmaşık bir hâl aldı. Modern dönemde değişkenlerin çoğalması, aileyi çoklu açılardan zorlamaya başladığından, bu süreci anlayabilmek için sayısız alt birimden oluşan iki temel dönüştürücü süreci birlikte değerlendirmek gerekmektedir. İlk olarak ilahi dinlerin etkisiyle hilm, rıfk, rahm ve meveddet gibi değerleri bünyesine katan geç dönem geleneksel aile yapısı; 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanan sanayileşme, hızlı göç ve kentleşme süreçleriyle geniş aileden çekirdek aileye belirgin bir biçimsel dönüşüm geçirdi. Buna paralel olarak, sekülerleşme ve yeni ideolojilerin dolaşıma girmesiyle, bu duygusal değerleri dinsel bağlamından soyutlayarak sürdüren "romantik aşk" temelli aile/birliktelik formu ortaya çıktı (Shorter, 1977, ss. 120-167). Bu süreçte muhabbet kutsal bağlarından arındırılarak dünyevileşti. Böylesi "gökten indirilmiş, düşmüş

muhabbet"i savunanların idealize ettiği yeni aile ya da birliktelik, sözleşmeyle kayıt altına alınamayacak kadar "yüksek"; hukukî ve dinsel düzenlemelerle ise mekanize edilmeyecek kadar canlı kabul edilmektedir. Bu nedenle modern aileyi ayakta tutacak şeyin dışsal otoritelerden çok, iki kişinin içten bağlılığı ve duygusal sadakati olduğu fikri farklı biçimlerde dile getirilmektedir.

Görüldüğü üzere evlilikte sözleşmeye (nikaha) ihtiyaç duymayan veya sözleşme karşıtı olanların sükunetle masaya yatırılması gereken birkaç "rahatsız edici" argümanı bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri olan Engels, tek eşli evliliği özel mülkiyetin korunması ve mirasın güvence altına alınması amacıyla şekillenmiş bir kurum olarak eleştirmiştir. Nitekim ona göre ataerkil yapının gelişimiyle birlikte kadın toplumsal ve ekonomik konumunu yitirmiş; bu durum onun tarafından kadının zımnen "dünya tarihindeki ilk yenilgisi" olarak nitelendirilmiştir (Engels, 2012, s.

91). Ona göre aile içindeki eşitsizlikler; soyun korunması, mirasın aktarımı ve cinselliğin denetimi üzerinden kurumsallaşırken, aile de doğal bir yapı olmaktan çıkıp üretim ilişkilerinin şekillendirdiği tarihsel bir form haline gelmiştir. Aslında Engels, bir evlilik karşıtı değildir. Ancak o bilhassa özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla bu eşitsizliklerin aşılacağını ve evliliğin de zorunluluktan bağımsız biçimde, karşılıklı sevgi ve özgür iradeye dayalı bir birliktelik olarak yeniden kurulacağını öngörmektedir.[51] Benzer bir çizgide ilerleyen Emma Goldman da geleneksel ve modern evliliği, gerçek bir aşk ve yakınlıktan çok,

[51] Engels bu dönemi inşa edecek nesilleri şöyle tanımlamaktadır: "Yaşamlarında bir kadını asla parayla ya da başka bir toplumsal güç aracılığıyla satın almamış olacak yeni bir erkekler kuşağı; kendini gerçek aşktan başka hiçbir nedenle bir erkeğe vermeyecek ya da bunun ekonomik sonuçlarından korkarak kendini sevdiği kimseye vermekten vazgeçmeyecek olan yeni bir kadınlar kuşağı. İşte bu insanlar dünyaya geldiği zaman, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere hiç kulak asmayacaklar; kendi pratiklerini ve herkesin davranışını yargılayacakları kamuoyunu kendileri yaratacaktır." (Engels, 2012, s. 101)

bir tür “sigorta antlaşması” olarak tanımlamış ve kadını ömür boyu süren bir bağımlılığa mahkum eden bir “cehennem” olarak niteleyip evliliği reddetmiştir (Goldman, 2006, ss. 22-23).

Her iki figürün olumsuzlayıcı tutumu, rahatsız edici bir dürüstlük barındırsa da, aslında özsel bir kadın-erkek yakınlaşmasından ziyade, bu ilişkinin toplumsal ve hukukî mekanizmalarla biçimlendirilmesine yönelik bir eleştiriyi içermektedir. Şayet mesele sahici biçimde anlaşılmak ve ailenin bugün karşı karşıya olduğu çağdaş meydan okumalara karşı tatmin edici yol haritaları ya da politikalar üretilmek isteniyorsa, bu eleştirel argümanları peşinen “aile karşıtı” olarak konumlandıran indirgemeci yaklaşımlardan kaçınmak gerekir. Çünkü bu argümanlarda dile getirilen hususlar bütünüyle kurmaca değildir; aksine, bugün söylemsel düzeyde reddedilse bile, evliliklerin önemli bir kısmını fiilen kuşatmış durumdadır. Bu nedenle yapılması gereken şey,

söz konusu eleştirileri yok saymak yerine aileyi mekanize eden, onu salt bir sözleşme düzenine indirgeyen ve ailenin duygusal kaynaklarını aşındıran seküler, geleneksel, dinsel, ekonomik, politik ve hukukî söylemlerin tümünü -iyi niyet taşısalar dahi- eleştirel biçimde yeniden değerlendirmektir.

Öncelikle bu idealist ama sözleşme kültüründen azade edici yeni birliktelik söylemi, gittikçe büyüyen bir problem zincirinin esaslı bir parçasına dokunmuş ve onu kamusal alanın tam ortasına atmış durumdadır. Üstelik bu ve benzeri sayısız söylemin üreticileri 1980'lerden bu yana belirginleşen, 2000'ler sonrasında ise popüler kültür ve tüketimcilikle kontrolden çıkan bir ilişki serbestiyetinin önünü açsa da "kendince haklı" bazı argümanlara sahiptir. Bu söylemin rahatsız edici yönü açık ilişkiyi ve duygusal partner değişimlerini olağanlaştırmasından kaynaklanırken; ikna edici tarafı ise çiftler

arasındaki duygu körlüğü ve iletişim tıkanmalarının artık görmezden gelinemeyeceğini açık biçimde dile getirmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım, modern dönemde bireysel iyi oluş halinin evliliğin sıhhati açısından belirleyici bir unsur haline geldiğini; aileyi dışarıdan sağlam ve uzun ömürlü gösteren kimi pratiklerin ise ev içi mutluluğu kendiliğinden garanti etmediğini vurgulamaktadır.

Modern dönemde tüm bu sorunların tespiti ve arzu edilen beklentilerin dile getirilmesi sürecinde, aileye ilişkin yaşanmış olumsuzlukların büyük bölümü dinî ve etik değerlere fatura edilmektedir. Bu durum halihazırda şahsî mutluluğa engel olduğu varsayılan dinin aile üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik bir çabayı da beslemektedir. Fakat mevcut sorgulamalar; birey ve aile üzerindeki bu etkileri ister iyileşme ister yozlaşma olarak adlandırsın her halükarda ailenin modern dönemde yeni bir anlam arayışında

olduğu ve yönünü tayin etmeye çalıştığı aşikardır. Yani aile, tarihsel akışı içerisinde evrilirken modern dönemde kendisine bir kez daha yeni bir tanım aramaktadır. Bu süreçte aileye ilişkin hırçın yönelimler ve sert tanım biçimleri art arda ortaya çıksa da bunları ailenin yeni dilini ve kıvamını bulma çabası olarak sakince okumak, meseleyi daha bütünlüklü kavramayı mümkün kılacaktır. O halde aile kavramı "geçmişte"[52] *etik ve ekonomik bir yükümlülük alanı* olarak nasıl var olduysa, bugün modern ailenin var kalabilmek adına bireysel ihtiyaçların motive ettiği başka bir dönüşüm sürecinde olması da gayet anlaşılır bir durumdur. Belki de buradaki temel sorun, aileye ilişkin yeni zaruretlerin toplumsal düzlemde ürettiği etkileri doğru okuyamamak ve bu ihtiyaçları dikkate alan pratik çözümler üretememektir.

[52] "Geçmiş" ifadesi; "arkaik" ve hemen ardından gelen "erken geleneksel aile" dönemini ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Değişim taleplerinin toplumsal yapıyı zorlamasıyla birlikte aile; özellikle 1960'lardan itibaren nüveleri atılan, kitle iletişim araçlarının yaygınlaştığı 2000'ler sonrasında ise küresel ölçekte etkisini hissettiren yeni bir kırılma dalgasıyla karşı karşıya kaldı. Bu süreçte modernliğin yetmediği yeni koşulların dayatmasıyla *postmodern aile* türü ortaya çıktı; bu aile türünün en belirgin niteliği tek bir modelde sabitlenmeyip ihtiyaçlara göre kendi kendisini yeniden kurabilmesidir. Nitekim bir önceki formu olan modern aile, çekirdek yapı etrafında şekillenen görece istikrarlı roller ve uzun vadeli birliktelik üzerine inşa edilmişken postmodern aile, bu istikrarı gevşeterek sürekliliği esneklikle dengeleyen bir yapıya yöneldi. İlişkilerin *zorunlu bir süreklilik* yerine *olası bir sürdürülebilirlik* ekseninde yeniden kurgulandığı bu yeni aile formunda McLuhann'ın tabiriyle bir tür "kabileye

dönüş”[53] hali söz konusudur. Hem sınırları zorlayan yeni ilişki biçimleri hem de kuşaklararası birlikteliği yeniden mümkün kılan geniş aile formları açısından eskiye doğru bir eğilim belirginleşmektedir. [54]

Ancak özellikle erken çocukluk dönemindeki temel sevgi ihtiyacının motive ettiği postmodern

[53] McLuhan’ın şu sözleri oldukça çarpıcıdır: “Kesin olan bir şey var ki, o da, elektromanyetik keşiflerin, bütün insani ilişkilerde eşzamanlı “alan”ı yeniden yaratmış olduğudur; öyle ki, insan ailesi artık “küresel bir köy” koşulları altında yaşamaktadır. Şu anda biz kabile davullarıyla çınlayan tek bir büzüşmüş uzayda yaşıyoruz.” (McLuhan, 2001, s. 55)

[54] Günümüz aile yapısını bütünüyle çekirdek aile kategorisinde değerlendirmek güçtür. Özellikle çalışan anneliğin norm haline geldiği bir bağlamda, çocukların bakım ihtiyaçlarının sadece kreş ve bakıcı gibi kurumsal yapılar aracılığıyla karşılanamadığı durumlarda büyükanne ve büyükbabaların yeniden devreye girdiği gözlemlenmektedir. Bu kuşaklararası geri dönüş, modernitenin çözmekte zorlandığı temel insanî ihtiyaçların bir tür telafisi olarak okunabilir. Bununla birlikte postmodern dönemde ortaya çıkan bu “genişleme”, geleneksel geniş aileden farklı olarak süreklilik arz etmemekte; çocukların erken gelişim evreleriyle (2-4 yaş) sınırlı, koşullu ve geçici bir birliktelik biçimi sunmaktadır. Bu durum, postmodern ailenin kendi yeterliliğini kazanana kadar geleneksel formu kısmen yeniden ürettiğini ve gerektiğinde bu değerlerden destek alabilecek ölçüde esnek bir yapı sergilediğini göstermektedir.

geniş aile, çocuklar okul çağına kadar gelene dek koşullu ve geçici bir dayanışma görüntüsü sergilemektedir. Bu haliyle postmodern aile bilhassa duygusal gelişim ihtiyacı için geleneksel kaynakların öneminin farkında olsa da onu kalıcı bir norm olarak sahiplenmemekte; geleneği daha çok gerektiğinde başvurulan bir kaynak olarak saklı tutmayı tercih etmektedir. Çünkü postmodern aile; modern ailenin özgürlük, kendini gerçekleştirme ve bireysel alanı koruma şeklinde ifade edilebilecek temel kazanımlarından vazgeçmemektedir. Fakat paradoksal bir biçimde çekirdek aileye içkin kapalılığı ve onun hissettirdiği yalnızlığı da deneyimlediğinden, postmodern aile çözümü birtakım "mesafeli yakınlık"larda aramaktadır. Özetle bir tür "akışkan aşk"ın (Bauman, 2019) beslediği postmodern aile, tüm tarihsel süreçte tekil olarak yaşanan duygusal, işlevsel, geleneksel, hukukî ve sözleşmesel nitelikleri kendi içinde yoğuran ve tümünü aynı

anda deneyimleyen çoğul ve parçalı bir yapı sergilemektedir (Akanksha & Bhumika Mishra, 2025). Bu nedenle postmodern toplumda tek ebeveynli aileler, eşcinsel evlilikler, açık ilişki sürdüren heteroseksüel çiftler, poliamor ilişkiler, monogamik aileler ve geniş ailelerin yeni versiyonları aynı anda var olduğundan, tek tip bir aile modelinden söz etmek hayli güçtür.

Arkaikten postmoderne uzanan tarihsel serüveninde aile; sabit bir özden ziyade işlevleri sürekli değişen bir sistem olarak temayüz etmiştir. Başlangıçta üretim ve hayatta kalma birimi, ardından soy ve miras düzeni, daha sonra ritüel ve ahlak alanı, modern çağda ise duygusal tatmin ve bireysel anlamın merkezi haline gelen akışkan bir aile rejimi söz konusudur. Bugün aileye ilişkin ortaya çıkan gerilimler de bu parametrelerin iç içe geçmesinden kaynaklanmaktadır. Yani aile, sosyal bir birim olarak hâlâ bir yandan kendisinden bakım vermesi, rolleri paylaşması ve dayanışma

üretmesi beklenen bir yapı iken aynı zamanda aile fertlerinin sevgi, kendini gerçekleştirme ve duygusal tatmin talep ettiği özel bir mekândır. Burada aileye ait eski işlevler ortadan kalkmış değildir, aksine onlara yeni beklentiler eklenmiştir. Bu yüzden postmodern aile, önceki dönemlere ait farklı işlevleri aynı anda sürdürmeye çalışan bir yapı olarak, tarihsel öncüllerine kıyasla bugün daha fazla yük taşımakta ve doğal olarak daha çok zorlanmaktadır.

2. Dijital Meydan Okumalar ve Dayanıklılık Stratejileri

Postmodern dönemin son otuz yılı, kitle iletişim araçları tarafından köklü biçimde şekillendirilmiştir. Bu süreçte iletişim araçları; ebeveynlik ve aile rolleri bakımından yeni fırsatlar üretirken daha önce sözü edilen yükleri ağırlaştırmış ve tarihte hiç gündeme gelmemiş yeni riskler doğurmuştur. Bu araçların sunduğu

olanakları bütünüyle reddetmek ise fırsatların kaybedilmesine yol açacağından, meydan okumaları tespit edip yeniden konumlanmak kaçınılmaz bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Postman'ın da ileri sürdüğü üzere, yeni teknolojiler kültürün dünyayı algılama biçimini ve insanın düşünme alışkanlıklarını köklü biçimde dönüştürüyorsa (Postman, 2016, s. 17), o halde söz gelimi aile gibi temel kurumlar bu araçlardan nasıl etkilenmekte ve bu etkilere ne tür karşılıklar vermektedir? Dahası, bütün bu dönüşümlerin başka bir istikamete evrilmesi mümkün müydü? Ya da geleceğin ailesini tasavvur ederken apokaliptik bir çözülme anlatısının ötesine geçen alternatif bir yapı tahayyül etmek hâlâ mümkün müdür?

Mevcut literatürün büyük bölümü; internet bağımlılığı (ağkolizm), dil ve iletişim kaybı, siber zorbalık, sosyal yalıtılmışlık, güvenlik ve gizlilik ihlalleri, uygunsuz içerik üretimi ve oltalama

(phishing) gibi tehditler üzerinden aileye ilişkin kaygı verici bir tablo çizmektedir. (Karaca, 2007; Kuvancı & Akın, 2020; Özkaya, 2023; Yurt, 2025). Bu karamsar tabloda dijitalleşme, büyük ölçüde aileyi dışarıdan kuşatan tekil bir tehdit alanı olarak çizilmekte ve ailenin tarihsel sürekliliğini besleyen koruyucu iç doku ve varlığını sürdürme ısrarı yeterince dikkate alınmamaktadır.[55] Oysa çağdaş gelişmeleri ürkütücü bir "tehdit söylemi" üzerinden kurmak yerine, onları bir tür zorlayıcı "meydan okuma" olarak tanımlamak daha

[55] Dijital meydan okumaların somut tezahürleri, özellikle çevrimiçi alt kültürler ve manipülatif içerikler üzerinden görünür hale gelmektedir. Örneğin toksik masküleniteyi dolaşıma sokan bir internet altkültürü olarak incel akımı; yalnızlık ve değersizlik hissini kolektif bir öfke ve radikalleşme biçimine dönüştürerek bireyi hem toplumsal bağlardan koparmakta hem de şiddet eğilimlerine açık hale getirmektedir (Ş. O. Kaplan & Avşar, 2025). Benzer şekilde Momo ve Mavi Balina gibi dijital oyunlar, çocuk ve ergenlerin duygusal hassasiyetlerini istismar ederek onları ölümcül davranışlara yönlendiren bir manipülasyon mekanizması kurmakta; "My Friend Carla" vakasında olduğu gibi masum görünen bir oyuncak üzerinden kurulan sanal etkileşimler ise çocuğun mahremiyetini ihlal edebilen ve gerçekle kurgu arasındaki sınırları belirsizleştiren yeni tehdit formlarına işaret etmektedir (Özkaya, 2023, ss. 29-33).

isabetlidir. Çünkü ailenin bugün karşı karşıya olduğu mesele, internet araçlarının doğrudan saldırısına uğramaktan ibaret değildir. Aksine dijital araçlar bu meydan okumada sorunun kaynağı olmaktan ziyade, problemleri görünür kılan bir tür gösterge noktası işlevi görmektedir. Daha açık bir biçimde ifade edilecek olursa internet araçları; dijitalleşme öncesinde gündelik hayatın en görünmez noktalarına bile sirayet eden stresi, yalıtılmışlığı, değersizlik hissini ve görülme talebini tolere etmek için başvurulan bir regülasyon aracıdır. Bugün şeytanlaştırılan bu araç, pek masum olmamakla beraber, sanıldığı gibi toplumdaki çözülmenin temel sebebi olarak konumlandırılamaz; daha ziyade bu araç, zaten var olan bazı sorunları yüzeye çıkaran bir turnusol kağıdı işlevi görür. Bu süreçte internet araçlarının bireylere vaat ettiği şey, katlanılması güç hale gelen gerçekliğe karşı, hayalî de olsa bir mutluluk deneyimi sunabilmektir. Bireyin buradaki kabul

edici yönelimini ise hayatta kalma dürtüsünün duygusal ve sezgisel düzeyde ortaya çıkan son savunma reflekslerinden biri olarak okumak mümkündür.

Mevcut sorunun derinlemesine analiz edilebilmesi için "internet araçlarının bireyi, aileyi veya toplumu yaraladığı"[56] konusundaki genel kabulden hareketle, "toplum bu araçları neden bu kadar kolay benimsedi?" sorusunu sormak bir zarurettir. Aslında insan, gerçek hayatının sefaleti ve kendi acı gerçekliğiyle yüzleştiğinde, bununla yaşayabilen bir varlık değildir. İnsanın yaratılışı, ona bir şeylerin ters gittiğini ve iyi olmaya ihtiyaç duyduğunu bazı ruh ve beden sinyalleriyle gösterir. Ancak gerçekliği düzeltme noktasında

[56] IPSOS, UNCTAD, Pew Research Center ve Roy Morgan gibi kuruluşların gerçekleştirdiği küresel araştırmalarda kullanıcıların büyük bir kısmının interneti güvenli bir bilgi ve iletişim alanı olarak görmediği; aksine mahremiyet ihlalleri, dezenformasyon, manipülasyon ve psikolojik zarar üretme kapasitesi yüksek bir ortam olarak değerlendirdiği bulgulanmıştır. Bk. (IPSOS, 2022; Pew Research Center, 2025; Roy Morgan, 2022; UNCTAD, 2019)

çaresiz kaldığında ve buna mukabil iç dünyası onu iyi olmaya içgüdüsel olarak yönlendirmeye devam ettiğinde, kişinin çıkmaza girmesi kaçınılmazdır. Bu durumda birey fiziksel gerçekliği değiştirememesine karşın iyi hissetme ihtiyacını hiper-gerçek dünyada karşılayacak alternatif bağlanma biçimlerine yönelmektedir. Tüm bu durumlar önce bireyin iç dünyasında yaşanıp ardından aileye ve toplumsal yapıya sirayet ederken, çözüm yolu ise bu süreçte kişinin çaresizliğini yargılamaktan geçmez. Burada asıl yapılması gereken, belki de ortaya çıkan sayısız meydan okuma karşısında, gerçek hayatların neden çekilemez bir mutsuzluk ürettiğini cesaretle sorgulamaktır. Dolayısıyla gerçeklik düzeyindeki yapısal iletişim sorununu gidermeden, dijital uzamın neden olduğu ikincil iletişim sorunlarının çözülmesi beklenemez. Bu anlamda her bir dijital meydan okuma, aslında

gerçek hayattaki “doğal iletişememe hali”nin yapay bir uzantısı hükmündedir.

Bu temel saptamalardan hareketle “aileye yönelik çağdaş meydan okumalar tam olarak hangi alanlarda kümelenmektedir ve ailenin yapısal dayanıklılığı bunlara karşı nasıl artırılabilir” hususu beş temel başlık altında ele alınabilir.

2.1. Mekanikleşmeye Karşı Ailenin Duygusal Dayanıklılığını Artırma

Medyatikleşme ve dijitalleşmenin aile kurumuna yönelttiği en temel meydan okuma, ilişkilerin mekanikleşmesi ve yapaylaşmasıdır. İnsan; hayatını kolaylaştırmak için alet üreten bir “homo faber” olarak tarih sahnesine çıkmışken, çok geçmeden kendisini yalnızca biyolojik ihtiyaçlarını sürdürmeye adayan bir “animal laborans”a (çalışan hayvan) dönüşmüş halde buldu. Hayatta kalmak için sürekli çalışmak zorunda kalan bu 1.0 model insan, tarihin ironisi karşısında bugün ise transhümanist bir hamleyle

"tekillik"[57] rüyası görmektedir. Kurzweil'ın öncülük ettiği bu yaklaşımda ileri sürüldüğü üzere, yeni insanın "2.0 sürüm" bir bedene kavuşarak varoluşunu mistik olmayan yollarla kemale erdirebileceği düşünülmektedir. Bu dönüşümün dışında kalan kitleler için ise, doğal seleksiyonun zamanla belirleyici olacağı varsayılmaktadır. Aynı çizgiyi sürdüren Harari'ye göre teknolojik bir bolluk içindeyken artık işe yaramaz kitleleri beslemek ve desteklemek giderek zorlaşmaktadır. Bu insanların hepsi nasıl memnun edilebilir ki? Üstelik insanlar bir şey yapmazlarsa da delirirler. Bu nedenle sunulan çözümlerden biri uyuşturucu veya bilgisayar oyunları ile onları oyalamaktır. Böylece kendisine hiçbir ihtiyaç duyulmayan insanların dışarıdaki donuk gerçeklikten çok daha

[57] Tekillik (singularity), Kurzveil'in İnsanlık 2.0 kitabında ileri sürdüğü üzere insanın biyolojik varlığı ile teknolojinin birleşmesini ifade etmektedir. Bu birleşim, insanın bilişsel, duygusal ve hatta etik zekasını da kapsayacak denli makinelerle bütünleşmesini ve yeni bir varoluş biçimini ifade etmektedir. Bk. (Kurzweil, 2020)

heyecanlı ve duygusal bağlar kurmasını sağlayan 3D gerçeklik dünyasına girmesi adeta teşvik edilmiştir. Bu gelişmeyi insan hayatının kutsallığına vurulmuş son darbe olarak tanımlayan Harari, "Günlerini La La Land'de sanal deneyimlerle harcayan bu işe yaramaz başıboş aylakların nesi kutsal olabilir?" (Harari, 2016, s. 340) şeklindeki bir soruyla en azından bazı insanların varlığının anlamsızlığına hak verecek okuyucuyu bulmakta zorlanmamaktadır. O halde şunu sormak artık bir zarurettir: "Androidlerin bile elektrikli koyun düşlediği" (Dick, 2021) bu yeni zeminde ve insanın mevcut haliyle anlamını yitireceği bir yakın gelecekte, aile varoluşunu hangi gerekçeyle sürdürebilir?

Söz konusu mekanikleşmeye karşı geliştirilebilecek en güçlü koruma kalkanı her şeyden önce duyguların tanınması ve samimi bir biçimde paylaşılmasıdır. Ancak bir makinede asla var olmayan böylesi bir yolla ailenin görünmeyen

en güçlü bağ dokusunu yeniden onarmak mümkün hale gelebilir. Çünkü aile yalnızca düşüncelerin rasyonel biçimde müzakere edildiği bir forum, mekanik bir birliktelik ya da şirket görünümlü idari bir birim değildir. Aksine aile; duyguların sözle, sessizlikle, bakışla ve temasla karşılıklı aktığı canlı bir birlikteliktir. Fakat hem geleneksel hem de modern düşüncenin icma ettiği nadir konulardan olduğu üzere, duyguların düşüncelere kıyasla ikincil görülmesi; bugün aile içi iletişimi zayıflatmakta ve uzun vadede ailenin yapısal dayanıklılığını aşındırmaktadır. Oysa duyguların bastırılmadığı, tanındığı ve güvenle paylaşıldığı aileler, dijital çağın yabancılaştırıcı etkileri karşısında çok daha dirençli olmaktadır.

Ailenin, mekanikleşmenin aşındırıcı etkilerine karşı koyması, ancak duygusal dayanıklılığını artıran deneyimler biriktirmesiyle mümkündür. Çünkü makinenin zayıf noktası ve henüz dolduramadığı alan duygulardır. Bugün

makine zekasının ve bilişsel kabiliyetinin insan kapasitesini aştığı aşikardır; üstelik insan, bilişsel yeteneklerini keskinleştirerek makinenin aldığı mesafeyi tek başına kat etme imkânını büyük ölçüde kaçırmıştır. Bu durumda insanın makineyle rekabetini bilişsel kapasite üzerinden yürütmek yerine, görece özgünlüğünü koruyabildiği duygusal ve ilişkisel alana taşıması daha makul bir yol olarak görünmektedir. Zira çatışmanın, insanın dezavantajlı olduğu hesaplama ve işlem gücü merkezli bir zeminden, anlam üretimi, empati ve duygusal yakınlık gibi hâlen insanî niteliğini koruyan alanlara kaydırılması, varoluşsal açıdan daha sürdürülebilir bir karşılık üretme potansiyeli taşımaktadır. Fakat bu hangi yolla ve nasıl yapılacaktır?

Öncelikle evlilik ve yuva kurmanın biyolojik bir eşleşmenin ötesinde, duygusal bir çekim ve muhabbet alanı olduğunu hatırlayarak başlanabilir. Burada Kaplan'ın belirttiği üzere

kadının erkek tarafından korunması beklentisinden ziyade, kadın ve erkeğin eş olarak ailenin bütününü koruma görevi öncelikli olmalıdır (H. Kaplan, 2021, s. 42). Bugün bu bütünlüğü zorlayan temel risk, aşırı iletişim halinin paradoksal biçimde ortak muhabbeti geri plana itmesi ve ilişkilerin araçsallaşmasıdır. Yine bununla bağlantılı olarak gerçek hayatın ürettiği ilgi ve takdir eksikliği giderilmediği sürece alternatif bağlanma biçimleri kaçınılmaz olmakta ve aile fertleri arasında oluşan duygusal boşluklar sanal ilişkiler tarafından doldurulmaktadır. Bu süreçte ortaya çıkan paravan kimlikler ve yapay ilişkiler, donuklaşan gerçekliği tolere etmek için üretilen bir savunma mekanizmasına dönüşmektedir. Bu nedenle ailenin yapısal dayanıklılığını artırmaya yönelik ilk strateji, gerçek hayattaki duygusal yoksunluğu ortadan kaldırmayı hedeflemelidir.

Ayrıca romantik ilişkinin taşıyıcı zemini çiftlerin birbirine hesap vermesinden öte, kilometrelerce mesafeden dahi birbirlerine hissettirebildikleri yakınlıklarıdır. İlişkinin gerektirdiği görev ve sorumluluklar ise bu yakınlığın yerini almadığı ve onunla birlikte yürüdüğü ölçüde anlam kazanmaktadır. Bu durumda "yakınlık" ile "vazife" arasında var olan yapay ayrışma giderilmediği sürece, aile; eşlerin birbirine izahat verdiği bir yapı olarak kalmakta, ancak bu durumda bağ kuran bir sevgi beyanına bir türlü dönüşememektedir.

Bugün aileleri ekonomik sorunlardan çok daha fazla zorlayan iletişim sorunları göz ardı edildiğinde, her bir aile ferdinin "analı babalı yetim psikolojisi"ne (Kuvancı & Akın, 2020, s. 36) girmesi kaçınılmazdır. Bu ruh hali; sunulan maddi imkânların ve karşılanan fiziksel ihtiyaçların duygusal temas üretmediği durumlarda ortaya çıkan derin bir sevgi ve ilgi açlığını ifade

etmektedir. Bu ihtiyaç giderilmediğinde ise birey; her şeyi değişim değerine indirgeyen dijital kültürün içinde çok daha kolay çözülmektedir. Buna karşı ailenin duygusal dayanıklılığı ise büyük ve maliyetli hamlelerden ziyade, ancak süreklilik taşıyan küçük ama anlamlı temaslarla inşa edilebilmektedir.

2.2. "Birlikte Yalnız"lığa Karşı Ortak Bir Gelecek Tasavvuru

Medyatikleşme ve dijitalleşme, birkaç yüzyıldır sürmekte olan bireyselleşme sürecini takip etmesi zor bir biçimde hızlandırdı ve bu nihai dönemde elektronik araçların sunduğu sınırsız deneyim imkânı toplumun atomize olmasıyla sonuçlandı. Bugün bireyler hayallerini yanı başındaki yakınlarını dışarıda bırakarak ya kendileriyle başbaşa ya sanal birliktelik kurdukları "hijyenik mesafe dostlarıyla" ya da yapay zekayla paylaşarak yaşamaktadır. Dolayısıyla dijital çağın en belirgin paradokslarından biri, bireyleri sürekli

bağlantı halinde tutarken onları kronik bir yalnızlığa sürüklemesidir. Özellikle dijital platformların sunduğu kesintisiz etkileşim hissi, gerçek bir eylemin yerini tutmayan bir tür "hareket illüzyonu" üretmekte ve birey eylemek yerine eylediğini sanarak pasifleşmektedir (Şişman, 2019, s. 80). Bu platformlar arasında bilhassa diyalog görünümlü monologların hâkim olduğu "anti-sosyal medya" ortamı, yapısı gereği yoğun bir "gürültü" barındırdığından, kişiler arasında çoğunlukla bir "iletişememe" haline yol açmaktadır.

Herkesin konuşup kimsenin dinlemediği şizofrenik bir dış çevrenin aile içi ilişkilere sirayet etmemesi güçtür. Bu süreçte aile, birlikte zaman geçiren ama aynı anlam dünyasını paylaşamayan bireylerin gevşek birlikteliğine dönüşmektedir. Aslında bu çözülmenin bireysel tercihlerden öte, daha geniş bir sosyolojik zemini bulunmaktadır. Nitekim dijital medya, kapitalist sistemin bir

uzantısı olarak bireyi sürekli çevrimiçi kalmaya teşvik ederek serbest zamanı bireysel tüketim alanına dönüştürmekte ve böylece ailenin hem birlikte zaman geçirme isteğini hem de ortak eylemde bulunabilme becerisini zayıflatmaktadır (Demir, 2025, s. 191; Zorlu, 2025, s. 613). Normalde aile, doğası gereği diğergamlık üzerine kurulu ve ebeveynlerin karşılıksız verme ve birlikte var olma pratiğidir. Bu yönüne rağmen aile, dijital çağda Sherry Turkle'ın da işaret ettiği üzere, bir aradayken dahi ortak yön duygusunu yitiren ve "birlikte yalnız"lık (Turkle, 2010) olarak adlandırılan yeni bir tek başınalık biçimini deneyimlemektedir.

Şayet bugün ev, dış dünyanın gerginliklerini içeri sızdıran ve ortak anlam üretemeyen bir mekâna dönüşmüşse, onun artık bir aileye yuva olmaktan çıkarak yalnızca bir barınak haline gelmesi kaçınılmazdır. Barbarosoğlu'nun da vurguladığı üzere bugün "evler fertlerin değil de

her modaya göre yeniden tefriş edilen eşyalara ait" (Barbarosoğlu, 2016, s. 90) hale geldiğinde, orada ortak bir yaşam kurmak imkânsızlaşacaktır. Bu noktada sözü edilen tüm atomize edici meydan okumalara karşı ailenin ve yuvanın dayanıklılığı, insanı yeniden değerli kılan ortak bir gelecek tasavvuru kurabilmesine bağlıdır. Ortak gelecek hayalleri, büyük idealler olabileceği gibi küçük ama süreklilik arz eden anlam alanlarıyla da inşa edilebilir. Yani aileye ait ortak zaman dilimlerinin oluşturulması ve gündelik rutinlerin ihyası büyük önem taşısa da mesele nihayetinde birlikte geçirilen zamanın miktarından çok, o zamanın hangi anlam ufkuna doğru açıldığıyla ilgilidir.

Özetle, dijital çağ bireyleri anlık hazlara ve parçalı zamanlara sürüklerken, aslında aileyi ayakta tutan şey ortak bir gelecek duygusudur. Bu bakımdan anne-babaların öncülüğünde hep beraber hayal kurabilen ve birlikte gelecek tasavvuru üretebilen aileler daha dayanıklı

olacaktır. Çünkü aynı yarına dair konuşabilmek, birlikte plan yapabilmek ve "biz" zamirini canlı tutabilmek, ailenin yapısal dayanıklılığını temin eden en temel kaynaklardan biridir.

2.3. Bayağılaşmaya Karşı Ortak Beğeni Anlayışının Yeniden İnşası

Dijitalleşmenin aileye yönelttiği bir diğer meydan okuma; ortak beğeni eşiğini büyük ölçüde düşürerek kuşaklararasındaki estetik bağı zayıflatmasıdır. Çünkü dijital ortam, beğeni algısını bayağılaştıran popüler içeriklerin üretildiği bir alandır. Tüketimi kolay içerikleri dolaşıma sokan bu mecrada kontrolsüz hız ve standartlaştırılmış içerik akışına maruz kalmak; önce bireyin, ardından ailenin ve nihayetinde toplumun estetik ufkunu daraltmaktadır. Oysa aile, minyatür bir toplumsal örgüt olarak ancak biyolojik ve ekonomik işlevlerini aşan estetik bir birliktelik üzerinden varlığını kemale erdirebilir. Yani ailelerin dijital parçalanmaya karşı koyması;

aynı edebî metin ya da sahne karşısında birlikte gülebilen, hüzünlenebilen, entelektüel doyum elde eden, hasılı ortak duygulanım üretebilen güçlü bir bağ dokusu geliştirmesiyle mümkündür.

Dijitalin sunduğu içerik bolluğu söz konusu derinliği ve zenginliği temin etmekten büyük ölçüde uzaktır. “Bilgisayar devrimi saçmalığın her yere yayılmasıdır.” (Weizenbaum, 1976, s. 32) sözüyle Weizenbaum’ın da işaret ettiği bu ironik durum, nicelik artışının niteliği zorunlu olarak üretmediği anlamına geliyor. Çünkü içerik çoğalması beraberinde seçme yetisinin körelmesini getirmektedir. Benzer bir eleştiriyi Kierkegaard daha önce matbaa için de söylemişti. Nitekim onun “Matbaanın icadı bile neredeyse hicivdir, aman tanrım o zamandan beri söyleyecek sözü olan ne çok insan varmış. O müthiş icat, daha doğarken ölüme mahkûm bir sürü zırvanın yayılmasına yaradı.” (Kierkegaard, 2013, s. 216) sözlerine katılmamak mümkün değildir.

Gerçekten de önce matbaa, ardından multimodal medya, yerli yersiz her sözün dolaşıma girmesini mümkün kılmış ve kitlesel bir gevezeliğin propagandacısı olmuştur. Oysa önemsizin çoğaldığı bir ortamda bilgisayarlar "otistik bir performans makinesi" (Han, 2019, s. 40) gibi iş görürken, o makineyle temas halinde olan kişi ve toplumu da tıpkı kendisine benzetmiş olmaktadır. O halde bu koşullarda derinlikli bir kültür-sanat müktesebatının artık imkânı kalmış mıdır? Ayrıca ailenin karşı karşıya olduğu estetik vulgarizasyon ile nasıl başa çıkılabilir?

Bu koşullar altında ailenin dayanıklılığı, estetik alanı tesadüfe bırakmamakla mümkündür. Burada kastedilen, tüm aile üyelerinin aynı şeyleri sevmesini sağlamaktan ziyade en azından aynı zaman dilimini paylaşan üç kuşak arasında bazı ortak referansların bilinçli bir biçimde inşa edilmesidir. Örneğin bu kuşaklar tarafından aynı hassasiyetle okunan birkaç edebi metin, izlenen

birkaç film ya da birlikte gerçekleştirilen herhangi bir entelektüel rutin; aile içinde dağılmış duyarlılığı yeniden toparlayan bir işlev üstlenebilir. Şayet bu gerçekleştirilmezse, birlikte hissedemeyen bireylerin uzun vadede birlikte düşünemez ve yaşayamaz hale gelmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda her bir aile, ancak dijitalin bayağılaştırıcı etkilerine karşı kendi estetik filtrelerini kurabildiği ölçüde yüzeyselliğe karşı direnç geliştirebilir ve yapısal dayanıklılığını artırabilir.

2.4. Performatif Aileye Karşı Mükemmel Olmaktan Vazgeçme

Dijital çağda aileye yönelen en incelikli, fakat fark edilmesi güç meydan okumalardan biri; aileyi doğrudan çözmeye çalışmak yerine, ailenin temsil edilme biçimini kusursuza yakın bir biçimde dönüştürerek doğal gerçekliğini aşındırmaktır. Medya platformları, bunu estetize edilmiş ve kusursuzluk üzerine kurgulanmış aile imgelerini

dolaşıma sokarak gerçekleştirmektedir. Bu amaç doğrultusunda mükemmel ve başarılı aile gösterileri sahneleyen performatif aktörler, bilinçli bir biçimde piyasaya sürülmektedir. Özellikle çocuklarını içerik malzemesi olarak kullanan "social mom" ve "social dad" figürleri aracılığıyla, aile; kusursuz bedenlerin, az emekle gerçekleştirildiği imajı verilen temiz evlerin ve üst düzeyde tatmin edilmiş duyguların sahnelendiği bir vitrine indirgenmektedir. Ancak piyasada az veya çok çocuklu versiyonları bulunan bu "vaka"larda sunulan kusursuz aile imgesi, maskelenmiş bir benliğin teşhir edilmesine dayandığı için büyük ölçüde yanılsamalıdır. Nitekim dijital sahnede sergilenen benliğin kusursuz görünmesi, ancak kişinin (person) platforma uygun bir maske (persona) takmasıyla mümkün hale gelmektedir. Bu anlamda burada sunulan benlik, bireyin gerçek kimliğinden ziyade, olmayı arzuladığı halini yansıtmaktadır.

Aileye ilişkin kurgulanmış "sanal gerçek" imgeler, izleyici konumundaki öteki aileleri güçlendirmekten çok, onların yetersizlik duygusunu beslemekte ve ailenin doğal zaaflarla dolu "gerçek gerçeklik" algısını hırpalamaktadır. Özellikle reklamcılığın yükselttiği mutluluk ve mükemmellik beklentisi, bireyin kendi yaşamını yetersiz olarak görmesine yol açmakta ve tatminsizliğini alabildiğine derinleştirmektedir. Harari'nin de ifade ettiği üzere haz beklentimizin artmasıyla beraber konforsuzluğa tahammülümüz öylesine azaldı ki bugün acıdan atalarımızın etkilendiğinden çok daha fazla etkileniyor olabiliriz (Harari, 2018, s. 375). Tüm bu konfor düşkünlüğü, aileyi de yaşanan doğal bir ilişki olmaktan çıkararak sergilenmesi gereken bir projeye dönüştürmekte ve ailedeki sıcak-sahici deneyimler yerini performansa bırakmaktadır. Bu performanslar yoluyla aile, eksikliklerden doğan bildik olumsuzluk şiddeti yerine Chul Han'ın söz

ettiği o "aşırı pozitiflik"ten kaynaklanan şiddet türüne maruz kalmaktadır (Han, 2019, s. 15). Dolayısıyla mükemmel aile içeriklerini tüketen sıradan aileler, kendilerini sürekli daha iyisine zorlamakta ve ilişkilerinin dayandığı doğal kusurlardan alabildiğine kaçmaya çalışmaktadır.

Bu performatiflik baskısına ve iyi görünümlü meydan okumaya karşı geliştirilebilecek temel strateji, "mükemmel aile" mitinden bilinçli bir şekilde vazgeçmektir. Çünkü dayanıklı aile; kusursuz görünmeyi öncelemeyen, kırılganlığını tanıyabilen ve eksikleriyle barışabilen ailedir. Zaten aile doğası gereği eksik, çatışmalı ve belli ölçüde dağınık bir yapıya sahiptir. Üstelik bu nitelikler ailenin zayıflığından ziyade canlılığının göstergesidir. O halde ailenin mutlu olabilmesi için kusurlardan kaçmak ve gerçek hayatı acıdan arındırmaya çalışmak yerine, acının insanın doğal bir parçası olduğunu kabullenmek daha sağlıklı bir çözüm yolu olacaktır. Yani sınırsız mutluluk

düşüncesi, gerçekten mutlu olmayı temin etmekten uzaktır; ancak bu düşünceden vazgeçmek güçlü bir irade gerektirmektedir.

Tolstoy, Anna Karanina'ya "Bütün mutlu aileler birbirine benzer, her mutsuz ailenin mutsuzluğu kendine göredir." (Tolstoy, 2011, s. 6) sözüyle başladığında aslında bir anlamda mutlu aileyi, üzerinde tartışılmayacak kadar standartlaşmış bir kategori olarak çizmekteydi. Oysa gerçek aileler, belli bir kalıba sığmayacak kadar farklı hikayelere sahiptir. Yani her ailenin sınırları, ritmi, mizacı ve ihtiyaçları farklı olduğundan, bir aile için koruyucu olan bir strateji başka bir aile için yıpratıcı olabilir. Bu nedenle dijital çağda aileyi güçlendirmenin yolu, evrensel reçeteler sunmaktansa her ailenin kendi rejimini başkalarıyla kıyaslamaktan uzaklaşarak kendine özgü dengesini bulmaktan geçer.

2.5. Gözetim-İlgisizlik Paradoksuna Karşı Güvenli-Özerk Bağlar Kurma

Son olarak dijital çağın aileye yönelttiği en çetrefilli meydan okumalardan biri, aynı anda hem aşırı yakınlık hem de mesafe üretmesidir. Bireylerin sürekli çevrim içi olma hali, aile içinde kişisel alanı daraltmakta ya da bütünüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu yolla bir yandan eşler ve ebeveynler birbirinin dijital hayatını denetleme eğilimine girerken bu durum birliktelikleri fark edilmeden bir mülkiyet ilişkisine yaklaştırmaktadır. Diğer yandan ise aynı bireyler, dijital dünyaya aşırı yönelimin etkisiyle aile içi duygusal temasını yitirmekte ve ortak zaman-ortak deneyim alanlarını daraltmaktadır. Bu haliyle aile, hem fazlasıyla görünür hem de bir o kadar ulaşılmaz bir ilişki formuna sürüklenmektedir. Nitekim Şişman'ın da vurguladığı üzere aslında her yerde ulaşılabilir olan birey, tüm özgürlük-eşitlik iddialarına rağmen aslında kısıtlanan ve denetlenebilen bir konumdadır. Çünkü daima erişilebilir durumda

olan diji-birey, herkese ulaşabilmesine karşın kendi varoluşu üzerine düşünmeye vakit bulamayacak kadar başkasıyla meşguldür (Şişman, 2019, s. 124).

Söz konusu edilen bu ikili gerilim, aile içi rol dağılımlarına da sirayet ederek örneğin ebeveyn-çocuk ilişkisinde tersine çevrilmiş bir denetim üretmektedir. Bu süreçte ebeveynler çocuklarının dijital dünyasında edilgen bir konuma çekilerek sürekli izlenme ve yargılanma kaygısı taşımaya başlamaktadır. Bu haliyle aile; doğal akışında işleyen bir güvenli alan olmaktan uzaklaşmakta ve karşılıklı gözetim ile mesafe arasında sıkışmış ikircikli bir yapıya evrilmektedir. O halde Kurzweil'ın belirttiği gibi şayet "teknoloji iki tarafı keskin bir kılıç" (Kurzweil, 2020, s. 620) olmayı sürdürecekse, aile gibi kurumlar da bu ikili keskinliği tolere edebilecek güvenli ama özerk bağlar kurmak zorunda kalacaktır. Nitekim sağlıklı bir aile yapısı eşlerin birbirine ait olmayıp birbirine

emanet olduğu; aynı zamanda bireysel alanın saygıyla korunduğu dengeli bir ilişkiye dayanmaktadır. Yani evlilik ne bir mülkiyet ilişkisi ne de şirket yönetir gibi yürütülen bir çocuk yetiştirme projesidir; nikah da burada bir tapu senedi değildir. Çünkü aile doğası gereği profesyonel bir organizasyon olmadığından eşlerin birbirini ne "malik" ne de "hadim" olarak görmediği; bencilliğe ve hedonizme kaymayan ama aynı zamanda kişisel alan ve zamana saygı duyulan bir ilişki biçimi esastır.

Kadının ve çocuğun öncelikli beklentisi olan sevgi ihtiyacı ile erkeğin saygı ihtiyacı yeterince karşılanmadığında, aile bireylerinin bu ihtiyaçları dışsal yollar üzerinden telafi etmeye yönelmeleri kaçınılmazdır. Bu açıdan, ev içinde değer ve takdir görmeyen bireylerin dışa yönelimini önleyecek herhangi bir politikanın bu koşullar altında etkili olması mümkün görünmemektedir. O halde ilişkiyi eşler arasındaki rekabetçi zemine taşımak

yerine, ilişkinin bizzat kendisini güçlendiren güvenli ve özerk bir tutum benimsemek; aileyi denetim ve ilgisizlik arasında salınan bir sarkaç olmaktan çıkarabilir.

Sonuç Yerine Bir Epilog Denemesi

Aileye ilişkin güncel tartışmalar, modernleşme süreciyle beraber belirginleşen o bildik arada kalmışlık halinin bir tür mikro uzantısı gibi sürdürülmektedir. Bugün gerek her bir aile ferdi gerekse aile bütünlüğünün kendisi; kurgusal-ideal bir aile formunu yücelten nostaljik bakış ile aileye dair sınırların tümden kaldırıldığı koşulsuz ilerlemecilik tahayyülü arasında salınıp durmaktadır. Bu sosyolojik fay hattı derinleştikçe, yeterince esneyemediği durumlarda kaçınılmaz olarak kırılmaktadır. Görüldüğü kadarıyla tüm bu sarsıntı, kırılma ve gerilim; ailenin eski hüviyetinden uzaklaşırken yeni hüviyetini ise henüz tam olarak inşa edememesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle hissedilen sarsıntıyı bir yok oluşun habercisi olarak saymak yerine, yerini-şeklini yadırgayan bir kurumun yeni varoluş sancısı olarak görmek daha makuldür.

Ailenin modern dönemdeki varoluş sancısını anlamak ve peşi sıra muhtemel geleceğini yordayabilmek için önce geçmişini bilmek ve kavramın soykütüğünü çıkarmak bir ihtiyaçtı. Fakat bu zarureti takip ederken görülen en dikkat çekici şey, ailenin tarih boyunca doğal ve değişmez bir yapı olmaması, yani hayli kararsız ve değişken olmasıydı. Fakat ailenin dönüştüğünü bilmek için tüm tarihsel zinciri takip etmenin lüzumu var mıydı veya böylesi basit bir sonuçla ne yapılabilirdi? Kimileri için bulgu basit olsa da aslında hakikatin gücü bu basitliğinden ileri gelir ve bu sadelik bazen meseleleri içinden çıkılmaz hale getiren sosyolojik, politik ve eğitsel otoritelerin yetki alanını sorgulamayı mümkün kıldığı için kendi başına değerlidir. Bu sebeple, arkaikten geleneksel-dinsel formlarına ve oradan da modern-postmodern versiyonlarına değin varlığını sürdüren aile; şartlar ne denli değişirse değişsin, hakikatin filizlendiği en müstahkem

yapılardan biri olma özelliğini korumaktadır. Yani aile, iddia edildiği kadar önemlidir; fakat önemi, hakikati taşıyabilmesinden ve o hakikati sürekli işleyen bir duygu nizamnamesine sahip olmasından ileri gelmektedir. Aileye dair önemli diğer bir husus ise, onu güçlü kılan şeyin kendi kendini yeniden üretebilme kabiliyetidir. Bu nedenle aileyi anlamanın ve günümüzün meydan okumalarına karşı güçlendirmenin yolu, onu tarihte dondurmaktan ve geçmişte var olan versiyonlarına davet etmekten geçmez. Aksine yapılabilecek en makul şey, aile içindeki dayanıklılık imkânlarını görmek ve bağıran yeni ihtiyaçları sakince duymayı denemektir.

Dijital çağda ailenin yapısal dayanıklılığı zorlu bir sınavdan geçmekte ve yeni dünyanın grameri aile içi ilişkilere belli yollarla nüfuz etmektedir. Örneğin bu süreçte iletişimin artmasına rağmen yakınlıklar azalmakta ve kişisel konfor alanı genişlerken birlikte-ortak zaman ciddi

ölçüde daralmaktadır. Ayrıca estetik duyarlılıklar bayağılaşmakta ve paradoksal biçimde hem birbirini denetleme hem de birbirine kayıtsız kalma hali aynı anda aileleri zorlamaktadır. Fakat tüm bu meydan okuyucu vasatta sorunu basitçe teknik araçların çoğalmasına bağlamak kelimenin tam anlamıyla kolaycılığa düşmektir. Şayet ortada bir "sorun" varsa, bu en az dışsal meydan okumalar kadar koruyucu iç dokunun yetersiz olmasından da kaynaklanıyordur. O halde yapılması gereken şey; dış koşullar karşısındaki güçsüzlükler karşısında sızlanmak yerine, aile bireylerini bu kışkırtıcı vasata açık hale getiren dinamikleri bir cerrah soğukkanlılığıyla teşhis etmek ve yırtılmaya başlayan duygu bariyerini gerekli sıcaklıkla yeniden onarmaktır. Çünkü insanlar bugün hala aileden bakım, güven, dayanışma ve süreklilik beklemekte; aynı anda sevilmek, anlaşılmak, nefes almak ve kendi varlığını gerçekleştirmek de istemektedir. Bugün

tüm o yıkım retoriğine rağmen ailenin eski işlevleri ortadan kalkmamış, sadece eskilerine birtakım yeni duygusal beklentiler eklenmiştir. Bu nedenle postmodern aile, büyük bir yükün ağırlığı altında hayli zorlanmaktadır.

Görüldüğü kadarıyla yeni ailelerin yükünü hafifletmenin yolu, panikleyen bir savunma dili değildir. Panik, bu durumda meseleyi etraflıca kuşatmaktan ziyade güçsüzlüğü belgeleyen bir tutum olup hamaset söylemi üretmekten öte işlev görmez. Bu sebeple aileyi güçlendirecek olan şey; onu tehdit eden değişimi yasaklamak veya bastırmak yerine, bu değişimin hangi boşluklardan beslendiğini suhuletle görmektir. Söz gelimi insanların evlilikten, çocuk sahibi olmaktan veya aile sorumluluğundan niçin uzaklaştığını anlamadan aileyi savunmak, sorunun etrafında dönmektir ve büyük ihtimalle arzu edilen tutum değişikliğine de yol açmayacaktır. Çünkü bugün birey yalnızca hizmet ederek ve

başkaları için yük taşıyarak tükenmek istememekte; görülmek, sevilmek, takdir görmek ve kendi hayatından pay almak istemektedir. Bu talepler, bildik reflekslerle bencillik olarak mahkûm edilmeye devam ettikçe ve meşru alternatifler üretilmedikçe, mezkur kaosun belli bir müddet daha süregideceğini öngörmek zor değildir. O halde makinenin meydan okumalarına karşı büyük reçetelerden ziyade, ihmal edilmiş küçük ama sahici temasları artırmak, ortak hayalleri çoğaltmak ve kusurlarla barışık bir hayat bilgisi edinmek daha gerçekçi bir başlangıç olabilir.

Kaynakça

Akanksha, P., & Bhumika Mishra. (2025). Changing Patterns of Family Structures: A Sociological Perspective. *International Journal for Multidisciplinary Research*, *7*(5), 1-10.

Aydın, M. A. (1989). Aile. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 196-200). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. https://islamansiklopedisi.org.tr/aile

Barbarosoğlu, F. (2016). *Şov ve Mahrem*. Profil Kitap.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Dayanıksızlığı* (I. Ergüden, Çev.; 2. Baskı). Alfa Basım Yayım.

Burgess, E. W., Lock, H. J., & Thomes, M. M. (1971). *The Family: From Traditional to Companionship*. Van Nostrand Reinhold.

Canatan, K. (2018). *Muhafazakar Endişe: Aile Kuramsal, Tarihsel ve Çağdaş Bir Yorum*. Mana Yayınları.

Carsten, J. (2026). Kinship. İçinde *Britannica*. https://www.britannica.com/topic/kinship

Çeçen, A. F., Çokluk, N., Bostancı, M., & Atmaca, S. (2023). Aile Kurumuna Dijital Bir Yaklaşım: Dijital Aile Sözleşmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(1), 66-84. https://doi.org/10.21547/jss.1206730

Demir, Z. (2025). Dijital-Sosyal Medya Dünyasında Aile Olmak. *ASBÜ YUVA Uluslararası Aile Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 181-209.

Dick, P. K. (2021). *Androidler Elektrikli Koyun Düşler Mi?* (N. Yener, Çev.). Alfa Yayınları.

Engels, F. (2012). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (H. İlhan, Çev.). Alter Yayıncılık.

Erkan, A. (2012). *El-Beyan / Arapça Türkçe Büyük Sözlük*. Yasin Yayınevi.

Freud, S. (2013). *Totem ve Tabu* (Ş. Yeltekin, Çev.). Araf Yayınları.

Gardner, H., & Mcconvell, P. (2015). *Southern Anthropology: A History of Fison and Howitt's Kamilaroi and Kurnai*. Palgrave Macmillan.

Goldman, E. (2006). *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir* (N. Bayram, Çev.). Agora Kitaplığı.

Han, B.-C. (2019). *Yorgunluk Toplumu* (S. Yalçın, Çev.). Açılım Kitap.

Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar: 1 (A-D)*. Remzi Kitabevi.

Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi* (P. N. Taneli, Çev.). Kolektif Kitap.

Harari, Y. N. (2018). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (E. Genç, Çev.). Kolektif Kitap.

Ibn Manẓūr. (t.y.). *Lisānu'l-ʿArab* (ʿA. ʿA. al-Kabīr, M. A. Ḥasbullāh, & H. M. al-Shāẕelī, Eds.). Dāru'l-Meʿārif.

IPSOS. (2022). *Trust in the Internet*. https://www.ipsos.com/en/trust-in-the-internet-2022

Kaplan, H. (2021). *Ailenin Adı Yok ya da Neden Feminist Değilim?* Turkuvaz Kitap.

Kaplan, Ş. O., & Avşar, G. (2025). İncel Kültürü: Toksik Maskülenitenin Dijital Yüzü. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 107-123. https://doi.org/10.59445/ijephss.1614175

Karaca, M. (2007). Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler. *Humanities Sciences*,

2(3), 131-143. https://doi.org/10.12739/10.12739

Kierkegaard, S. (2013). *Kahkaha Benden Yana* (N. Çatlı, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Kurzweil, R. (2020). *İnsanlık 2.0* (M. Şengel, Çev.). Alfa Yayınları.

Kuvancı, B., & Akın, F. (2020). Dördüncü Sanayi Devriminin Bir Sonucu Olarak Siber Tehditler ve Siber Güvenliğin Aile, Şirket ve Devlet Bazında Önemi. *İş ve Hayat*, *6*(11), 24-45.

Malinowski, B. (1913). *The Family Among the Australian Aborigines: A Sociological Study*. University of London Press. http://archive.org/details/familyamongaustr00mali

McLuhan, M. (2001). *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu* (G. Çağalı Güven, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Ong, W. J. (2018). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (S. P. Banon, Çev.; 6. Baskı). Metis Yayınları.

Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile (Ciltli)*. Timaş Yayınları.

Özkaya, P. (2023). Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları ve Mağdur Çocuk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (53), 13-42. https://doi.org/10.54049/taad.1231771

Pew Research Center. (2025). *How Americans' Trust in Information from Social Media Sites has Changed Over Time.* https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/10/29/how-americans-trust-in-information-from-news-organizations-and-social-media-sites-has-changed-over-time

Postman, N. (2016). *Teknopoli: Kültürün Teknolojiye Teslim Oluşu* (M. Yılmaz, Çev.; 2. bs). Sentez Yayınları.

Radcliffe-Brown, A. R. (1931). *The Social Organization of Australian Tribes*. Macmillian.

Roy Morgan. (2022). *Social Media More Harmful than Beneficial for Many Australians.* https://www.roymorgan.com/findings/9056-social-media-internet-trust-distrust-september-2022

Shorter, E. (1977). *The Making of the Modern Family*. Basic Books.

Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya Hukukunda Aile ve Evlilik. *OANNES - International Journal of Ancient History*, *2*(1), 99-113.

Sütken, E. (2019). Roma Aile Hukukunda Patria Potestas. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 67-100.

Şişman, N. (2019). *Dijital Çağda Müslüman Kalmak* (5. bs). İnsan Yayınları.

Tolstoy, L. N. (2011). *Anna Karenina* (A. Hacıhasanoğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Turkle, S. (2010). *Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other*. Basic Books.

UNCTAD. (2019). *Survay Says: People Don't Trust the Internet- What Needs to Change?* https://unctad.org/news/survey-says-people-dont-trust-internet-what-needs-change

Weizenbaum, J. (1976). *Computer Power and Human Reason: From Judgement to Calculation*. W.H.Freeman & Co Ltd.

Yalçınkaya, B., & Cengiz, Ç. (2021). Yeni Bir Oikos Olarak Modern Sivil Toplum. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *16*(1), 107-121. https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.778576

Yurt, R. G. (2025). Dijital Çağda Aile İlişkilerinin Çözülmesi ve Korunması: Dijital Muhafazakarlık Bağlamında Bir Değerlendirme. *The International New Issues in Social Sciences*, *13*(2), 279-306.

Zorlu, Y. (2025). Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Toplumsal Sonuçları. *Erciyes İletişim Dergisi*, *12*(2), 599-620. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1637314

BİLDİRİLER DIŞINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞTAY OTURUMLARININ SONUÇ RAPORU

GİRİŞ

Aile, toplumun temel yapı taşıdır. Küresel ölçekte yaşanan sosyal, kültürel, hukuki ve dijital dönüşümler; aile kurumunu doğrudan etkilemekte, yapısal kırılganlıkları derinleştirmektedir. Bu çalıştayda; boşanma süreçleri, aile hukuku, medya, dijitalleşme, çalışma hayatı, eğitim, sivil toplum işbirliği ve manevi değerler ekseninde mevcut sorunlar ele alınmış, çözüm önerileri geliştirilmiştir.

1. AİLE HUKUKU VE BOŞANMA SÜREÇLERİ

- Boşanma davalarının uzun sürmesi, taraflarda öfke, mutsuzluk ve adalet duygusunun zedelenmesine yol açmaktadır. Bu gelişmeler taraflar

arasında şiddetin yaşanmasına neden olmaktadır.

- Aile mahkemelerinin işleyişi hızlandırılmalı, ihtisaslaşma artırılmalıdır.
- Süresiz nafaka uygulaması; nafaka yükümlüsü açısından psikolojik ve ekonomik adaletsizlik algısı oluşturmaktadır.
- Nafaka sistemi çocuk odaklı, ihtiyaç ve süre esaslı olacak şekilde yeniden düzenlenmeli, denetlenebilir hale getirilmelidir.
- Boşanma sürecinde ve sonrasında taraflara zorunlu bir şekilde aile eğitimi ve psikososyal eğitimler verilmelidir.

2. 6284 SAYILI KANUN VE UYGULAMA SORUNLARI

- 6284 sayılı Kanun, aileyi merkeze alan daha dengeli ve adil bir anlayışla yeniden ele alınmalıdır.
- "Kadının beyanı esastır" ilkesinin uygulamada doğurduğu mağduriyetler dikkate alınarak adalet ve denge sağlanmalıdır.
- Psikolojik ve ekonomik şiddet kavramları somut kriterlerle yeniden tanımlanmalıdır.
- Şiddetle mücadele, cinsiyet temelli değil bütüncül ve toplumsal bir yaklaşımla yürütülmelidir.

3. DİJİTAL DÜNYA, MEDYA VE KÜLTÜREL TEHDİTLER

- Dijital platformlar, sosyal medya ve televizyon içerikleri aile yapısını olumsuz etkilemektedir.
- Çocuklar erken yaşta zararlı içeriklere maruz kalmaktadır. Bu konuda RTÜK'ün

daha kapsamlı çalışmalar yapması gerekmektedir.

- Sosyal medya bağımlılığı aile içi iletişimi zayıflatmakta, mahremiyeti ihlal etmektedir.
- Aile mahremiyetine aykırı paylaşımlar ve aile içi özel durumların sosyal medyada teşhiri sınırlandırılmalıdır.
- Çocuklar için yaş ve içerik sınırlamaları etkin biçimde uygulanmalıdır.
- Ailelere medya ve dijital okuryazarlık eğitimleri verilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Aile dostu medya içerikleri teşvik edilmelidir.

4. ÇALIŞMA HAYATI VE EKONOMİK ETKENLER

- Modern çalışma hayatı, aileyi gözetmeyen yapısıyla evlilik yaşını yükseltmekte, çocuk sayısını azaltmaktadır.

- Aile dostu çalışma modelleri geliştirilmelidir.
- Ücret politikaları ve vergi sistemi aileyi koruyacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Ekonomik kaygılar nedeniyle ebeveynlerin değer aktarımı zayıflamaktadır.
- Ev hanımı olan kadınlara yönelik ekonomik destek mekanizmaları geliştirilerek aile içi emeğin değeri korunmalıdır.
- Sadece çalışan kadınlara değil, tüm annelere yönelik dengeli ve kapsayıcı teşvik politikaları uygulanmalıdır.
- Tek gelirli ailelerin yükünü hafifletmek amacıyla çocuk bakımına yönelik temel ihtiyaçlar (bez, mama, sağlık giderleri, doğum) desteklenmelidir.
- Barınma hakkı, sosyal devlet ilkesi çerçevesinde adil ve erişilebilir biçimde sağlanmalıdır.

- Kırsal kalkınma desteklenmeli; tarım ve hayvancılık teşvik edilerek köyden kente göçün önüne geçilmelidir. Ayrıca büyükşehir kanunları tekrardan gözden geçirilerek köy hayatı teşvik edilmelidir.
- Toplum refahını önceleyen ekonomik modeller hayata geçirilmeli; gelir dağılımında adalet gözetilmelidir.
- Kooperatifler ve yerel esnaf destekleri aracılığıyla mahalle içi ekonomik dayanışma mekanizmaları güçlendirilmelidir.

5. EĞİTİM, OKUL VE SAHA ÇALIŞMALARI

- Okul-aile iş birliği kağıt üzerinde kalmamalı, sahada veri temelli çalışmalar yapılmalıdır.
- Okullarda aile eğitimi, ergenlik dönemi eğitimi ve değerler eğitimi yaygınlaştırılmalıdır.

- Nikâh dairelerinde evlilik ve aile eğitimi zorunlu hale getirilmelidir.
- Kırsal bölgelerde aile, evlilik ve çocuk yetiştirme eğitimleri artırılmalıdır.
- Milli Eğitim Müdürlükleri ve STK'lar ortak etkinlikler düzenlemelidir.
- Anne adaylarına ve ebeveynlere yönelik doğum öncesi ve sonrası eğitim programları yaygınlaştırılmalı; çocuk yetiştirme konusunda rehber kaynaklar hazırlanmalıdır.
- Çocuklara ve ebeveynlere medya okuryazarlığının yanı sıra finansal bilinç kazandıracak eğitim programları sunulmalıdır.
- Eğitim sisteminin tüm kademelerinde değerler eğitimi güçlendirilerek, ahlaki ve sosyal gelişim desteklenmelidir.
- Anne ve babaların çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim kurabilmeleri için rehberlik

ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır

6. SİVİL TOPLUM, DİYANET VE KURUMLAR ARASI İŞBİRLİĞİ

- STK'lar, kamu kurumları, aile hekimleri, Diyanet, muhtarlıklar ve güvenlik birimleri arasında güçlü iletişim ağı kurulmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı aile konusunda daha aktif rol almalıdır.
- Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının kapasitesi artırılmalıdır.
- Toplumsal farkındalık, erken uyarı ve aile güçlendirme mekanizmaları kurulmalıdır.

7. SOSYOLOJİK VE TOPLUMSAL SORUNLAR

- Şiddet, madde bağımlılığı, suç, işsizlik ve kültürel yozlaşma aileyi zayıflatmaktadır.

- Kentleşme ve konut mimarisi aile yapısına uygun hale getirilmelidir.
- Ergenlik dönemine yönelik güvenlik ve değer temelli eğitimler artırılmalıdır.
- Ceza ehliyet yaşı ve çocuk suçları konusu çok yönlü ele alınmalıdır.
- Anne adaylarına ve ebeveynlere yönelik doğum öncesi ve sonrası eğitim programları yaygınlaştırılmalı; çocuk yetiştirme konusunda rehber kaynaklar hazırlanmalıdır.
- Çocuklara ve ebeveynlere medya okuryazarlığının yanı sıra finansal bilinç kazandıracak eğitim programları sunulmalıdır.
- Eğitim sisteminin tüm kademelerinde değerler eğitimi güçlendirilerek, ahlaki ve sosyal gelişim desteklenmelidir.
- Anne ve babaların çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim kurabilmeleri için rehberlik

ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır

8. KÜRESEL TEHDİTLER VE MANEVİ VATANIN KORUNMASI

- Küresel ölçekte aileyi hedef alan cinsiyetsizleştirme ve kültürel yozlaşma politikalarına karşı tedbirler alınmalıdır.
- Dijital medya ve küresel platformlar üzerinden yayılan sapkın içerikler denetlenmelidir.
- Aile yapısını zayıflatan, fonlanan ve yönlendirilen STK faaliyetleri sıkı denetime tabi tutulmalıdır.
- Kadim değerlerimiz rehber alınarak aile politikaları yeniden inşa edilmelidir.
- Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları, dijital içeriklerin düzenlenmesi ve zararlı unsurların engellenmesi konusunda daha etkin rol üstlenmelidir.

9. SAĞLIK ALANINDA YAPILMASI GEREKENLER

- Sosyal güvenlik sistemi kapsamında bebeklerin ihtiyaç duyduğu tüm ilaçlar karşılanmalıdır.
- Kadın doğum alanında kadın hekim sayısı artırılarak annelerin tercihleri gözetilmelidir.
- Ebe ve kadın doğum uzmanlarının eğitimi güçlendirilerek iletişim, empati ve hasta psikolojisi becerileri zorunlu hale getirilmeli; meslek içi eğitimlerle sürekli gelişim sağlanmalıdır.
- Doğum öncesi, doğum anı ve sonrasında anne ve bebeğin sağlığı için standart protokoller titizlikle uygulanmalı, özellikle doğum sonrası kritik
- süreçlerde yakın takip ve psikolojik destek sağlanmalıdır.
- Sağlık hizmetlerinde denetim artırılmalı; anne ve bebeğe yönelik ihmal ve hatalar şeffaf şekilde incelenmeli ve caydırıcı, daha ağır yaptırımlar uygulanmalıdır.

10. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Aileyi korumak ve güçlendirmek; sadece devletin değil, sivil toplumun, akademinin, medyanın ve tüm bireylerin ortak sorumluluğudur. Aile merkezli politikalar; hukuki, ekonomik, kültürel ve manevi boyutlarıyla bütüncül şekilde ele alınmalıdır. Çalıştayda ortaya konulan tespit ve önerilerin ilgili kurumlarca değerlendirilmesi ve hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

